

Gırnata Benî Ahmer Devleti ile Merînîler Devleti Arasındaki İlişkiler

The Relationship between State of Bani Ahmar and State of Marinides

Kadir Türkmen

Dr. Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları

Anabilim Dalı

Doctoral Student, İstanbul University,

Institute of Social Science,

Department of Islamic History

Eskişehir / TURKEY

k_turkmen@outlook.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-1316-1984

Adnan Adıgüzel

Prof. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları

Anabilim Dalı

Prof. Dr. Eskişehir Osmangazi University

Faculty of Theology, Department of Islamic

History

Eskişehir / TURKEY

adiguzela63@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4818-4051

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 19 Eylül / September 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 01 Kasım / November 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Türkmen, Kadir – Adıgüzel, Adnan. “Gırnata Benî Ahmer Devleti ile Merînîler Arasındaki İlişkiler”. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019): 803-836.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz*

Müslümanlar 8. yüzyılın başlarından 897/1492'e kadar Endülüs'te siyasî varlıklarını devam ettirmişlerdir. İber Yarımadası'ndaki Müslümanların ilk devleti olan Endülüs Emevî Devleti'nin 422/1031'de yıkılmasından sonra, çok sayıda şehir devleti kurulmuştur. Mülûku't-tavâif denilen bu küçük şehir devletleri, 5/11. yüzyıl sonlarında Hıristiyan güçler karşısında zaman zaman yok olma tehlikesi yaşamışlardır. Bu durum karşısında Mağrib'teki Berberî asıllı Murâbitlerden yardım istemişlerdir. Mağrib'ten gelen yardımlar sonucunda Endülüs'te 483/1090 yılından itibaren Murâbitler, ardından 541/1147'den sonra da Muvahhidler hâkimiyeti başlamıştır. Muvahhidlerin 7/13. yüzyıl başlarında yıkılmasıyla Endülüs'te yeniden Mülûku't-tavâif dönemi ortaya çıkmış ve kısa zaman içerisinde Benî Ahmer (Nasrîler veya Gırnâta Sultanlığı) dışındaki devletler yok olmuştur. Bu devlet, yaklaşık iki buçuk asırlık dönem boyunca ayakta kalmayı başarmıştır. Bu dönem boyunca da diğer devletlerle farklı yönlerden temaslarda bulunmuştur. Gırnâta Sultanlığı'nın en yoğun ilişki içerisinde bulunduğu devletlerden biri de, Mağrib'te, Cebelitârik Boğazı'nın güneyinde yer alan Merînîler Devleti olmuştur. Muvahhidlerin haleflerinden olan bu devlet, kendisini Endülüs cihadı açısından da onların varisi olarak görmüştür. Endülüs'te Hıristiyan güçlere karşı devam eden mücadelede de Merînîler ve Benî Ahmer genellikle işbirliği içinde olmuşlardır. Muvahhidlerin ardılı olan bu iki devlet, din, dil, kültür, soy olarak da ortak özelliklere sahiptirler. Öncelikle savunma amaçlı askerî zeminde başlayan ilişkiler, bununla sınırlı kalmamış, farklı alanlarda etkileşimlerle devam etmiştir. Bu çalışmada Benî Ahmer ve Merînîler devleti arasındaki çeşitli ilişkiler ve etkileşimler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Endülüs, Benî Ahmer, Gırnâta, Mağrib, Merînîler.

Abstract

The Muslims maintained their political existence in Andalusia from the early 8th century until 897/1492. After the fall of the Andalusian Umayyad State in 422/1031, the first state of the Muslims in the Iberian Peninsula, many

* Bu makale Doç. Dr. Adnan ADIGÜZEL danışmanlığında tamamlanan "Gırnata Benî Ahmer Devleti ile Merînîler Devleti Arasındaki İlişkiler" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir. "Bu makalenin ürettiği tez, '2018A114' kodlu ESOĞÜ BAP ile desteklenmiştir."

city states were established. In the late 5th/11th century these small city-states called Muluk al-Tawaif (Party-Kings) were faced with the danger of fall in the face of Christian forces. They turned for assistance to the Murabites in Maghreb who were of Berber origin. Thanks to the assistance supplied by the Maghreb, the rule of the Murabites began in Andalusia in 483/1090, followed by the Almohads' rule after 541/1147. Following the fall of the state of Almohads in the early 7th/13th, another period of Muluk al-Tawaif (Party-Kings) arose and within a short time, the states collapsed except for Bani Ahmar (Nasrids or Granada Sultanate). This state managed to survive for nearly two and half centuries. During this period, it had contacts with other states in different ways. One of the states which the Granada Sultanate was most often in contact with was the Marinides State in the Maghreb, south of the Strait of Gibraltar. This state, which was one of the successors of the Almohads, saw itself as heir to them in terms of the Andalusian jihad. In the ongoing struggle against the Christian forces in Andalusia, the Marinids and Bani Ahmar were generally in cooperation. These two states, which were the successors of the Almohads, also had common features in terms of religion, language, culture and lineage. The relations that started primarily on military grounds for defense purposes were not limited to this, but continued to be maintained with interactions in different fields. In the present study, various relations and interactions between Bani Ahmar and Marinides state will be dealt with.

Keywords: Andalusia, Bani Ahmar, Granada, Maghreb, Marinides.

Giriş

Müslümanların Kuzey Afrika hâkimiyeti, Hz. Ömer döneminde Mısır'ın alınmasıyla başlamıştır (19/640). Hz. Osman döneminde fetihler batıya doğru devam ettirilmiş ve 7. yüzyıl sonlarında Emevîler tarafından tamamlanmıştır.¹

Emevîler döneminde Müslüman fatihler Endülüs'e geçmişler ve Vizigotlarla yaptıkları savaşlar sonunda kısa zamanda burayı da hâkimiyetleri altına

¹ Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Abdülhakem, *Fütûhu Mısır ve'l-Mağrib*, thk. Abdülmümin Âmir, (Kahire: el-Hey'etü'l-Âmmetü li Kusûri's-Sekâfe, ts.). 1: 246-252; Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. İzâri el-Merrâküşî, *el-Beyânu'l-muğrib fi ihtisâri ahbâri mülûki'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, (Tunus: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmi, 2013), 1: 66-75.

almışlardı (92-95/711-714). Çok hızlı bir şekilde güneyden kuzeye doğru ilerleyen Müslümanlar, Kurtuba, Mâleka, Gırnâta, Mürsiye, Karmûne, İşbiliye, Mârîde ve Tuleytula gibi önemli yerleri fethetmişlerdi.² Müslümanlar, daha sonra Endülüs'ün kuzeyinde bulunan Sarakusta'yı da ele geçirip, Pireneleri aşarak Fransa içlerine kadar ilerlemişlerdi. Müslümanlar burda Galya, Toulouse, Lyon ve Bordeaux (Bordo) şehirlerini fethetmişlerdi. Ancak, Müslümanların 114/732'deki Balâtü's-Şühedâ (Tours/Poitiers) Savaşı'nda yaşadıkları mağlubiyetle ilerlemesi durdurulmuştu. Devam eden günlerde, devlet merkezi çevresinde Emevîler yönetimine karşı çeşitli ayaklanmalar ve iç karışıklıklar yanında Endülüs bölgesindeki Müslümanlar arasında ortaya çıkan kabileler arası mücadele geriye gidişe önemli bir faktör olmuştu. Böylece 92/711'de Cebelitârik'tan başlayıp Avrupa içlerine doğru devam eden ilerleme durmuş ve yavaş yavaş kuzeydeki bazı şehirlerin Hıristiyanların eline geçmesiyle ilerleme başlamıştı.³

Şam merkezli Emevîler Devleti yıkıldıktan sonra (132/750), Endülüs'e kaçan bu hanedanın genç üyesi Abdurrahman b. Muaviye burada Endülüs Emevî Devleti'ni kurmuştur (138/756). Endülüs'te birliği sağlayan Abdurrahman ve çocukları Şam merkezli devletlerinin birikim ve geleneklerini Endülüs'e taşımaya çalışmışlardır. Buradaki Emevî yöneticileri, Abbasileri resmen ve fiilen tanımasalar da başlangıçta onların halifelik unvanını kullanmamışlar, kendileri için "emîr" unvanını uygun görmüşlerdir. 316/929 yılına kadar devam eden bu döneme "Emîrler/Emirlik Dönemi" denmiştir.⁴ Bu dönem, Endülüs Emevîlerinin kuruluşunun tam olarak tamamlandığı, Endülüs'te siyasî birliğin sağlandığı ve kuzeyden Hıristiyan güçlerinin ilerlemesinin de önemli ölçüde kontrol altına alındığı bir dönem olmuştur.

Kuzey Afrika'da 4/10. yüzyıl başlarından itibaren önemli gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bu çerçevede 297/909'da Tunus bölgesinde hâkim olan Ağlebiler Devleti'ni yıkan Fatimîler yeni bir halife (İmam) devleti olarak orta-

² Hüseyin Munis, *Fecrü'l-Endelüs*, (Kahire: Dâru'r- Reşâd, 2005), 74-93.

³ Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları Siyasî Tarih*, (Ankara: TDV Yayınları, 2016), 71-83; İsmail Hakkı Atçeken, "Puvatyâ (Balâtü's-Şühedâ) Savaşı ve Etkileri Üzerine Bir Araştırma", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1999): 245, 250.

⁴ Abdurrahman Ali el-Haccî, *İslamî Fetihden Gırnâta'nın Düşüşüne Kadar Endülüs Tarihi*, trc. Kadir Kınar, (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2017), 281; Özdemir, *Siyasî Tarih*, 90.

ya çıkmıştır. Bu devlet hızla ilerlemiş ve Ensülüs Emeviler Devletine komşu olmuştur. Bu yeni durum karşısında III. Abdurrahman (300-350/912-961), ülkesin doğru gelen dalgaya karşı koymak için “halife” unvanı kullanmaya (317/929) başlamıştır. Böylece Müslümanların hâkim olduğu dünyada üçüncü bir halife devleti “Endülüs Emevî Hilafeti” teşekkül etmiştir.

Endülüs Emevîler Devleti, Endülüs’te siyasi, askerî ve sosyal yönden çok önemli bir konuma gelmiştir. Müslümanlar bu dönemde ortaya koydukları uygulamalarla Endülüs’te *altın çağ*⁵ diye ifade edilen bir dönem ortaya çıkmıştır. Ancak 5/11. yüzyıl başlarından itibaren Endülüs’te idareye çocuk yaştaki tecrübesiz kişilerin gelmesi ve yönetimde daha çok hâciblerin etkili olmasıyla iç karışıklar başlamıştır. Bu dönemde bitmeyen taht kavgaları başlamış, bunun sonucunda darbelerle iktidara sahip olma mücadeleleri gibi nedenlerle Endülüs’te istikrar tamamen bozulmuştur. Bu durum karşısında hızla zayıflayan Endülüs Emevî Devleti, 422/1031 yılında yıkılmıştır. Böylece devletin yıkılmasından yirmi yıl kadar önce başlayan merkezi hükümetten kopmalar, başkent Kurtuba’nın da Emevi Hanedanını reddetmesiyle devletin yıkılması gerçekleşmiştir. Bu yeni dönemde Endülüs’teki hemen her şehir bağımsız, müstakil devlet hâline gelmiş, *Mülûku’t-Tavâif* dönemi başlamıştır.⁶

Mülûku’t-Tavâif döneminde sayıları kırka kadar varan her emîrlik, kendi hâkim olduğu alanı güçlendirmek ve komşusu Müslüman emîrliği de kendisine bağlamak için mücadele etmiştir. Bu şekildeki iç mücadele döneminde başlangıçta Müslümanlara göre çok zayıf olan Hıristiyanlar hızla güçlenmeye başlamışlardır. Müslümanların bölünmüş ve kendi aralarındaki mücadeleye yoğunlaşmış olmaları da onlara önemli bir fırsat sağlamıştır. Bu dönemdeki iç mücadele esnasında *Endülüs’ün genelini muhafaza etme* anlayışı bir yana bırakılmıştır.⁷ Bunun yerine, kendini koruma ya da komşusunu istila etme adına Hıristiyanlarla işbirliği yapma olağan bir durum olmuştur. Bu da Hıristiyan krallıkların hızla güçlenmesi ve Müslümanlara ait şehirleri de yavaş yavaş işgal etmelerine zemin hazırlamıştır.

⁵ Özdemir, *Siyasi Tarih*, 123.

⁶ Ebu'l-Hasen İzzeddin Ali b. Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 7: 369; İbn İzârî, *el-Beyânu'l-muğrib*, 2: 250.

⁷ Özdemir, *Siyasi Tarih*, 170.

İşte bu dönemde Müslümanların elindeki en önemli merkezlerden olan ve Endülüs'ün kalbindeki Tuleytula'nın Hıristiyanların eline geçmesiyle (478/1085) büyük bir telaşa kapılmışlardır. Endülüs Müslümanları bu telaşa, Hıristiyanlar işgaline karşı Mağrib'teki Murâbıtlardan yardım istemişlerdir. Murâbıtların lideri Yusuf b. Taşfîn bu yardım talebini kabul edip Endülüs'e geçmiş ve Müslümanlar uzun bir aradan sonra Zellâka Savaşı'nda Hıristiyanlara karşı büyük bir zafer kazanmışlardır (479/1086).⁸

Yusuf b. Taşfîn'in Endülüs Müslümanlarına birlik beraberlik içinde ülkelerini savunma öğütleri burada karşılık bulmamış, onun Mağrib'e dönmesinden sonra yeniden iç mücadele devam ettirilmiştir. Diğer yandan Hıristiyanların Müslüman topraklarına saldırıları da devam etmiştir. Endülüs'teki Müslümanlar arasındaki ihtilafların devam etmesi ve Hıristiyan saldırılarına karşı konulamaması üzerine Yusuf b. Taşfîn, ulema ve halkın da desteğini alarak Endülüs'e geçmiş ve Mülûku't-tavâif'e son vermiştir (483/1090).⁹

Murâbıtlar, Endülüs'te birliği önemli ölçüde sağlamışlar, Müslümanların gücünü birleştirme konusunda önemli adımlar atmışlardır. Bu mücadele sonucunda Hıristiyanlar tarafından işgal edilen bazı yerleri geri almışlardır.¹⁰ Ancak kısa zaman sonra onlar da zayıflamaya başlamışlar ülkeyi savunamaz hale gelmişlerdir. Bunda Mağrib'te ortaya çıkıp hızla güçlenen Muvahhidler hareketinin de çok önemli etkisi olmuştur. Nitekim Muvahhidlerin 1130'larda başlayan askerî ve siyasi saldırıları karşısında bütün güçlerini onlarla mücadeleye ayırmak zorunda kalmışlardır. Ancak bütün çabalarına rağmen Muvahhidlerin ilerlemesini durduramamışlar ve 541/1147'de başkent Merrâkeş'in de düşmesiyle Murâbıtlar Devleti yıkılmıştır. Onların yıkılmasıyla Muvahhidler, önemli bir mücadele döneminden sonra Endülüs'te de önemli ölçüde hâkimiyet sağlamıştır.¹¹

⁸ Ebû Abdullah Lisânüddin Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Hatib, *el-İhâta fî ahbâri Gırnâta*, (Cezayir: Dâru'l-Emel, 2009), 5: 444.

⁹ İbnü'l-Hatib, *İhâta*, 5: 451-452; Yusuf Eşbâh, *Târîhu'l-Endelüs fî ahdi'l-Murâbûtîn ve'l-Muvahhidîn*, trc. Muhammed Abdullah İnan, (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 2002), 1: 94-107; Adnan Adıgüzel, "Mağrib ve Endülüs'ü Birleştiren Lider Yusuf b. Taşfîn", *İstem* 32 (2018): 244, 251.

¹⁰ İbn İzârî, *el-Beyânu'l-muğrib*, 3: 39-43; Haccî, *Endülüs Tarihi*, 559-560; Özdemir, *Siyasi Tarih*, 198.

¹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 9: 202-205; İbn İzârî, *el-Beyânu'l-muğrib*, 3: 100-106; Eşbâh, *Târîhu'l-Endelüs*, 1: 231-232; Özdemir, *Siyasi Tarih*, 216-219. Adnan Adıgüzel, *Mağrib Medeniyetinin Zirvesi Muvahhidler: Kuruluş Dönemi*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2011), 195-201.

Muvahhidlerin Haçlı ordusu karşısında 591/1195'deki Erek Savaşı zaferi Endülüs'te Müslümanların en önemli güç olduğunu göstermiştir. Ancak Muvahhidler, kısa zaman sonra 609/1212'de Haçlılar karşısında yaşadıkları büyük İkab Savaşı bozgununu yaşamışlardır. Bu bozgun onların hem Endülüs'te hem de Mağrib'te hızla iktidar kaybına neden olmuştur. Sonuçta bu büyük devlet parçalanmaya başlamış, onların yerinde yeni devletler ortaya çıkmıştır. 1240'lara gelindiğinde, Muvahhidlerin hâkim olduğu alanda; Endülüs'te Benî Ahmer, Mağrib'te de; Mağribü'l-Ednâ'da (Tunus ve çevresi) Hafsîler, Mağribü'l-Evsat'ta (Cezayir ve çevresi) Zeyyânîler, Mağribü'l-Aksâ'da (Fas ve Moritanya çevresi) Merînîler Devleti kurulmuştur.¹²

İşte bizim konumuz olan, yakın komşu iki devlet Merînîler ve Benî Ahmer; Muvahhidlerin ardılı olarak ortaya çıkmış, aynı devletin, kültürün, dinî anlayışın ve bir anlamda da aynı soyun (genel anlamda Berberîlerin) kurdukları devletlerdir. Aslında bu devletler bir anlamda Mağrib ve Endülüs'ü temsil etmektedir. Bu iki coğrafi bölge arasındaki ilişki Endülüs'ün fethiyle başlamış, ancak Murâbitlar döneminde yeni bir boyut kazanmıştı. Bu yeni dönemde, iki coğrafya aynı siyasi otorite tarafından yönetilmeye başlanmıştı. Bu da doğal olarak iki farklı coğrafyayı olabildiğince birbirine yakınlaştırmış ve geçişken hale getirmişti. Bu ileri düzeydeki karşılıklı ilişkiler, Muvahhidler döneminde de sürdürülmüştür. Burada ele alacağımız Endülüs-Merînîler ilişkileri ise iki farklı siyasi yapı arasındaki ilişkileri konu edinmektedir. Bu bakımdan iki coğrafya arasındaki ilişkiler, önceki dönemden farklı bir özellik taşımaktadır.

Bu çalışmada, 13-14. yüzyıllarda bölgede hâkim olan iki devlet arasındaki ilişkiler, özellikle askerî yönden olmak üzere çeşitli boyutlarda ele alınmaya çalışılmıştır. Aslında bu iki farklı coğrafyadaki toplumlar arasındaki ilişkiler sosyal, kültürel ve dinî ilişkiler anlamında eskiden beri bir şekilde yürümektedir. Dolayısıyla bu alanlardaki ilişkilerin somut sınırlarını ortaya koymak çok daha ileri boyutlarda titiz ve uzun çalışmalar gerektirmektedir. Ancak askerî konulardaki ilişkilerin daha somut ve belirgin olduğu bir gerçektir. Bu durum çalışmamızın genel anlamda içeriğine de yansımış ve askerî ilişkilerin

¹² Haccî, *Endülüs Tarihi*, 611; Mehmet Özdemir, "Muvahhidler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 410-412.

daha açık ifade edilebildiği bir metin ortaya çıkmıştır. Şimdi bu iki devlet ve aralarındaki ilişkileri ele almaya çalışalım.

1. Merînîler

Merînîler, en önemli Berberî kabilelerinden olan Zenâte'nin bir koluna mensuptur.¹³ Onlar uzun yıllar Tunus ile Sahrâ arasındaki geniş bir coğrafyada konar-göçer bir hayat sürmüşlerdir. Bundan dolayı da hiçbir devlete bağlı kalmamış ve kimseye vergi vermemişlerdir.¹⁴ Liderleri MaHyû döneminden itibaren Sahrâ'dan Kuzey Afrika'ya yönelmişler ve Mağribü'l-Aksâ'ya yerleşmişlerdir. Murâbitlarla Muvahhidlerin mücadelesinde Murâbitlar tarafında yer almışlar, Murâbitların mağlup olmasından sonra da bölgeyi terk ederek tekrar Sahrâ'ya geçmişlerdir. Ancak 12. yüzyıl sonlarında Muvahhidlerle anlaşarak yeniden Mağribü'l-Aksâ'ya yerleşmişlerdir.¹⁵

Merînîler, Mağribü'l-Aksâ'ya gelmelerinden itibaren Muvahhidler askerî gücüne katılmışlardır. Ancak onların Endülüs'te 1212'de yaşadıkları İkâb mağlubiyeti sonrasında zayıflama sürecinde çevrelerindeki bozguncu Arap kabileleriyle savaşmışlar ve bölgelerindeki hâkimiyetlerini genişletmişler ve güçlendirmişlerdir.¹⁶ Onlar zamanla, özellikle 1220'lerden itibaren Muvahhidlere karşı da mücadele ederek bağımsız bir devlet haline gelmişlerdir.¹⁷ Bu dönemden sonra askerî faaliyetlerini daha çok Muvahhidler üzerine yoğunlaştıran Merînîler, 653/1255 yılına kadar Fes, Miknâse, Kasru-Ketâme¹⁸,

¹³ Ali İbn Ebî Zer' el-Fâsî, *ez-Zehîretü's-seniyye fi't-târîhi'd-Devleti'l-Merîniyye*, (Rabat: Dâru'l-Mansûr, 1972), 13; Abdurrahman b. Muhammed b. Haldun, *Kitâbu'l-iber ve dîvânü'l-mübtede' ve'l-haber fi eyyâmü'l-Arab ve'l-acem ve'l-Berber ve men âsarahum min zevî's-sultâni'l-ekber*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2000), 7: 79.

¹⁴ İbn Ebî Zer', *ez-Zehîre*, 25; İsmail Yiğit, *Endülüs ve Kuzey Afrika Devletleri*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2017), 155.

¹⁵ Ebu'l-Velid İsmail b. Yusuf el-Gırnâtî (İbnü'l-Ahmer), *Ravdatü'n-nisrîn fi Devleti Benî Merîn*, (Rabat: el-Matbaa'tü'l-Mülkiyye, 1962), 14; Yiğit, *Endülüs ve Kuzey Afrika Devletleri*, 158.

¹⁶ İbn Haldun, *el-İber*, 7: 224-225; Ebu'l-Abbas Ahmed b. Hâlid en-Nâsırî (Selâvî), *el-İstiksâ li ahbâri düveli'l-Mağribi'l-Aksâ*, (Dâru'l-Beydâ: Dâru'l-Kitâb, 1955), 3: 5-6.

¹⁷ İbn Ebî Zer', *ez-Zehîre*, 35-36; Yiğit, *Endülüs ve Kuzey Afrika Devletleri*, 160.

¹⁸ Kasru Ketâme: el-Kasru'l-Kebîr olarak da bilinen, Mağribü'l-Aksâ'da yer alan ve Atlas Okyanusu'na 36, Akdeniz'e 90 km uzaklıkta bulunan bir şehirdir. Ebû Abdullah Lisânüddîn Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Hatîb, *el-Lemhatü'l-bedriyye fi'd-Devleti'n-Nasriyye*, thk. Muhammed Mesud Cibrân, (Trablusgarp: Dâru'l-medâri'l-islâmî, 2009), 82'deki 112. dipnot.

Fâzâz¹⁹, Selâ²⁰, Rabât ve Der'a'yı:²¹ iki yıl sonra da Mağribü'l-Aksâ'nın ortasında bulunan Sicilmâse'yi²² ele geçirmişlerdir.²³ 668/1269 yılında da başkent Merrâkeş'i de alarak Muvahhidler Devleti'ne son vermişlerdir.²⁴ Yine bu dönemde Cebelitârik Boğazı'nın Mağrib yakasında yer alan Tanca ve Sebte'yi alarak kendilerine Endülüs yolunu açmışlardır.²⁵

Merînîlerin öne çıkan emîrlerinden Ebu'l-Hasan ve oğlu Ebû İnân, Mağrib'teki komşuları Abdülvâdîler ve Hafsîler'i Merînî sancağı altında toplayarak Mağrib'te tek hâkim güç olmaya çalışmışlar ve kısa süreliğine de olsa buna muvaffak olmuşlardır (748-758/1347-1358).²⁶

Ebû İnân'ın 759/1359'daki ölümünden sonra Merînîler gerileme dönemine girmişlerdir. Yönetimde emîrlerden çok vezirler ve Nasrî emîrleri etkili olmuş, devlet önemli ölçüde toprak kayıpları yaşamıştır. Bu yıllarda devlette birlik zedelenmiş, sık sık emîr değişiklikleri yaşanmış ve ülkenin pek çok yerinde isyanlar çıkmıştır. Merînîlerdeki bu siyasî istikrarsızlık ve askerî başarısızlıklar birçok yerde isyanlara neden olmuştur. Bu isyanlar neticesinde halıkın, Merînî hanedanının içinden çıkan Sa'dîlerin etrafında toplanmasıyla Merînîler Devleti tamamen yıkılmıştır (869/1465).²⁷

2. Benî Ahmer

¹⁹ Fâzâz: Fes'in güneyinde yer alan ve pek çok göçebe Berberî kabilesinin yaşadığı dağlık bir bölgedir. Muhammed b. Abdülmün'im el-Himyerî, *er-Ravdu'l-mi'târ fi haberî'l-aktâr*, thk. İhsan Abbas, 2. Baskı, (Lübnan: Mektebetü'l-Lübnân 1984), 435.

²⁰ Selâ: Mağrib-i Aksâ'da, Sudan'ın kuzeyinde yer alan bir şehirdir. Hamevî, *Mu'cem*, 3: 262.

²¹ Der'a: Mağrib'in güneybatı kısmında bulunan ve Sicilmâse'nin batısında, buraya yaklaşık 22 km uzaklıkta bir şehirdir. Yâkut b. Abdullah el-Hamevî *Mu'cemu'l-buldân*, (Beyrut: Dâru's-Sâdir, 1977), 2: 513.

²² Sicilmâse: Mağrib'in Fes, Tlemsân ve Merrâkeş gibi büyük şehirlerine yaklaşık 400 km uzaklıkta bulunan bir şehirdir. Hamevî, *Mu'cem*, 3: 217; Harîrî, *Târîhu'l-Mağrib*, 25.

²³ İbn İzâri, *el-Beyânu'l-muğrib*, 3: 547; İbn Haldun, *el-İber*, 7: 232; Harîrî, *Târîhu'l-Mağrib*, 25-26.

²⁴ İbn İzâri *el-Beyânu'l-muğrib*, 3: 605-608; Nâsîrî, *İstiksâ*, 3: 24; Muhammed Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs-el-asru's-sâlis - asru'l-Murâbitîn ve'l-Muvahhidîn fi'l-Mağrib ve'l-Endelüs* (1. Kısım), (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1990), 569-570.

²⁵ İbn Haldun, *el-İber*, 7: 247-248; Nâsîrî, *İstiksâ*, 3: 35-36; Harîrî, *Târîhu'l-Mağrib*, 40.

²⁶ İbn Haldun, *el-İber*, 7: 341, 381, 392-394; İbnü'l-Ahmer, *Ravdatü'n-nisrîn*, 26; Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Kalkâşendî, *Subhu'l-a'sâ fi sunâti'l-inşâ*, (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1922), 5: 198; İbrahim Harekât, *Mağrib abre't-târîh*, (Dâru'l-Beydâ: Dâru'r-Reşâdî'l-Hadîse, 2000), 2: 45-46; Nâsîrî, *İstiksâ*, 3: 126, 184-202.

²⁷ Merînîler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Harîrî, *Târîhu'l-Mağrib*, 3-203; İsmail Yiğit, *Endülüs ve Kuzey Afrika Devletleri*, 155-214.

Muvahhidler, 609/1212'de Haçlılar karşısında aldıkları İkâb hezimetiyile Endülüs'teki otoritelerini kaybetmeye başlamışlardır. 1228'de Muvahhidlerin Endülüs emîri İdris'in (Me'mun) Endülüs'ten Mağrib'e geçmesiyle bölgede yeniden Mülûku't-Tavâif dönemi başlamıştır. Bu dönemde Dâniye ve Belensiye'de Benî Merdenîş ile Mürsiye, Kurtuba, İşbiliye, Mâride ve Gırnâta'da Hûdîler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.²⁸ Bu siyasî boşlukta Muhammed b. Yusuf en-Nasr (İbnü'l-Ahmer) de, Arcüne'den başlayarak Ceyyân ve Vâdiâş'ı, daha sonra da Gırnâta'yı ele geçirerek Benî Ahmer Devleti'ni (Nasrîler/Gırnâta Sultanlığı) kurmuştur (635/1238).²⁹ Nasrîler, kuruluşlarından kısa zaman sonra Mâleka ve el-Meriyye'yi ele geçirerek Güneydoğu Endülüs'ün tek hâkimi olmuşlardır.³⁰

Benî Ahmer Devleti emîleri, Endülüs'teki varlıklarını devam ettirebilmek için sürekli denge politikası izlemişlerdir. Bu politika çerçevesinde bazen Müslümanlara karşı bölgedeki Hıristiyanlarla işbirliği yapmışlar ve Müslümanlara karşı Hıristiyanlarla birlikte savaşmışlardır.³¹ Diğer taraftan da zaman zaman Mağrib'teki Merînîlerle işbirliği yaparak Hıristiyanlara karşı mücadele etmişlerdir.³²

Benî Ahmer'in yükselme dönemi, askerî faaliyetlerinin arttığı bir dönem olmuştur. Onlar, Cezîretülhadrà'yı geri almak isteyen Kastilya Krallığı'nı hezimete uğratmışlardır (718/1318).³³ Diğer taraftan, denge politikası gereği, bölgedeki bir başka güç olan Aragon Krallığı ile de antlaşma imzalamışlardır (721/1321). Bu arada, Cebelitârik başta olmak üzere Endülüs'ün güneyinde pek çok şehri ele geçirmişlerdi (733/1333).³⁴ Benî Ahmer, 743/1342'de Kastil-

²⁸ Muhammed İmamüddin, *Endülüs Siyasi Tarihi*, trc. Yusuf Yazar, (Ankara: Rehber Yayınları, 1990), 325; Yusuf Şükrü Ferhat, *Gırnâta fî zillî Benî Ahmer*, (Beirut: Dâru'l-Cil, 1413/1993), 16-17.

²⁹ Ferhat, *Gırnâta*, 17; Nizamettin Parlak, *Endülüs'ün Çöküşü -Benî Ahmer'de Darbeler ve İşyanlar-*, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014), 135-136.

³⁰ Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ*, 5: 261; Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed el-Makkârî et-Tilemsânî, *Nefhu't-tîb min şusni'l-Endelüsü'r-ratîb*, (Beirut: Dâru Sâdır, 1968), 1: 448; Ferhat, *Gırnâta*, 20.

³¹ İbn İzzârî, *el-Beyânu'l-muğrib*, 3: 500-501, İbnü'l-Hatîb, *İhâta*, 2: 374; Muhammed Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs -el-asru'r-râbi'- nihâyetü'l-Endelüs*, 4. Baskı, (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1317/1997), 43.

³² İbnü'l-Hatîb, *İhâta*, 2: 215; İnân, *Nihâye*, 99; Özdemir, *Siyasî Tarih*, 247.

³³ Ebû Abdullah Lisânüddin Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Hatîb, *A'mâlü'l-a'lâm fi men büyia kable'l-ihtilâm min mülûki'l-İslâm*, thk. Seyyid Kesrevî Hasan, (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 2003), 2: 257; İmamüddin, *Endülüs Siyasi Tarihi*, 332; Özdemir, *Siyasî Tarih*, 248-249.

³⁴ İbnü'l-Hatîb, *Lemha*, 110; Özdemir, *Siyasî Tarih*, 249; Qiyas Şükürov, *Benî Ahmer Devleti (1232-1492)*, (Doktora Tezi, Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2008), 77-78, 81-82.

ya tarafından işgal edilen Cezîretülhadrá'yı tekrar alarak (770/1369)³⁵ Mağrib'le olan bağlantı yollarını açık tutmuştur.

V. Muhammed'in ölmesiyle (793/1391) Benî Ahmer Devleti gerileme ve yıkılma dönemine girmiştir. Bundan sonraki yıllarda sık sık hanedan içi darbeler yaşanmış ve istikrar bozulmuştur. Hıristiyanların Cebelitârik'ı işgal etmeleriyle, Endülüs Müslümanlarının Mağrib'le bağlantıları önemli ölçüde zorlaşmıştır (867/1462).³⁶ Yine bu dönemde, Aragon Kralı Ferdinand ile Kastilya Kraliçesi İzabella, iki ülke arasındaki savaşları bitirerek evlenmiş ve Kastilya Krallığı çatısı altında birleşmişlerdir (874/1469).³⁷ Bu tarihten itibaren Müslümanları Endülüs'ten atmak için saldırılarını yoğunlaştıran Hıristiyanlar, Ründe, Levşe ve Mâleka gibi stratejik öneme sahip şehirler başta olmak üzere pek çok yeri işgal etmişlerdir.³⁸ Nihayet 897/1491'de Benî Ahmer başkenti Gırnâta'yı kuşatmışlardır. Kuşatma dolayısıyla şehrin dışarıyla bağlantısı kesilmiş, kıtlık, açlık, hastalık ve bunlara bağlı olarak ölümler yaşanmaya başlamıştır. Bu sıkışık dönemde Benî Ahmer idarecileri Gırnâta'nın teslimini müzakere etmişler, sonunda Hıristiyanlarla antlaşma yaparak³⁹ 1492 Ocak ayı başında Gırnâta'yı Hıristiyanlara teslim etmişlerdir (897 Safer). Böylece Müslümanların Endülüs'teki yaklaşık sekiz asırlık siyasi hâkimiyetleri sona ermiştir.⁴⁰

3. Merînîler-Benî Ahmer İlişkileri

3.1. Askerî İlişkiler ve Meşihatü'l-Ğuzât

Merînîler kendilerini, selefleri Muvahhidlerin devamı ve onların Endülüs cihadının varisi olarak görmüşlerdir.⁴¹ Diğer yandan Endülüs'te Muvahhidlerin yerini alan Benî Ahmer de Akdeniz ve Hıristiyan devletler arasında sıkışmış, kendisine müttefik bulma durumundaydı. Böyle bir ortamda yönünü

³⁵ İbnü'l-Hatib, *İhâta*, 5: 381; Şükürov, *Benî Ahmer Devleti (1232-1492)*, 105.

³⁶ İnân, *Nihâye*, 164-165; Ferhat, *Gırnâta*, 46.

³⁷ Râğib es-Sercânî, *Kıssatü'l-Endelüs*, (Kahire: Müessesetü İkra, 2011), 2: 667-669; Washington Irving, *Ahbâru süküti Gırnâta*, trc. Hânî Yahya Nasrî, (Beyrut: Müessesetü'l-İntişârî'l-Ârabî, 2000), 82.

³⁸ Meçhul Müellif, *Nüzbetü'l-asr fi Ahbâri mülûki Benî Nasr*, thk. Ferid el-Bustânî, (Titvân: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 1940), 14-15, 17, 24; Makkârî, *Nefh*; 4: 516-520; Özdemir, *Siyasi Tarih*, 266.

³⁹ 67 maddeden oluşan antlaşma için bk. Makkârî, *Nefh*, 4: 526-527; İnân, *Nihâye*, 245-250, 264.

⁴⁰ Benî Ahmer Devleti hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Şükürov, *Benî Ahmer Devleti (1232-1492)*, 37-163.

⁴¹ İbn Haldun, *el-İber*, 7: 252.

hem dindaşları hem soydaşları hem de coğrafi bakımdan kendilerine yardım edebilecek durumda bulunan Mağrib'teki Müslüman devletlere dönmüştür. Ancak bu devletler içinde kendisine en yakın noktada olan Merînîlerle daha uzun soluklu ve daha sağlıklı askerî ilişkiler kurmuşlardır. Merînîler Cebe-litârik Boğazı'nın Afrika yakasında kendileri de Endülüs tarafında oldukları için iki devlet arasındaki fiili geçişler de daha kolay bir şekilde sağlanmıştır.

Merînîlerin Endülüs'le olan askerî ilişkileri Ebû Yusuf Yakub döneminde başlamıştır (657-685/1258-1286). Mağribü'l-Aksâ tamamen Merînî hâkimiye-tine girince Endülüs'e sefere çıkmak isteyen sultan, Benî Ahmer (Nasrî) Emîri II. Muhammed el-Fakîh'in yardım talebine olumlu cevap vermiştir. Bu çerçe-vede Merînî kuvvetleri Endülüs'e geçmiş, Hıristiyanları bozguna uğratmış ve bölgenin güneybatısında yer alan Şerîş'e kadar olan yerleri zapt etmiştir (673/1274). Bu galibiyetin ardından Ebû Yusuf, bir yıl sonra tekrar Endülüs'e geçmiştir. II. Muhammed ise karargâh olarak kullanmaları için Rûnde, Tarîf ve Cezîretülhadrâ'yı Merînîlere vermiştir.⁴² Böylece Merînîler devletlerinin sınırlarını Endülüs'ün güneybatısını da içine alacak şekilde genişletmişler ve Benî Ahmer'le karadan da komşu olmuşlardır. Bu dönemde İstecce, İşbiliye, Kurtuba, Ceyyân gibi şehirler üzerine yoğun saldırılar düzenlemişler⁴³ ve Kastilya'yı sulh talep etmek zorunda bırakmışlardır.

Ebû Yusuf, Endülüs'teki son ve en büyük askerî harekâtını 684/1285 yılında gerçekleştirmiştir. Benî Ahmer kuvvetleri ile beraber ortaklaşa gerçekleştirdikleri saldırılarda Kastilya'ya ağır zayıatlar verdirmişlerdir. Bunun üzerine Kastilya Kralı IV. Sancho, Ebû Yusuf'tan sulh talep etmiştir. IV. Sancho, emîrin, bir daha Gırnata'ya saldırmayacakları, Benî Ahmer şehzadeleri aracılığıyla Müslümanlar aleyhine hiçbir işe kalkışmayacakları ve bölgedeki tüccarlara ticaret serbestisi tanıma gibi şartlarını kabul etmiş ve antlaşma sağlanmıştır.⁴⁴

Benî Ahmer ile Merînîlerin askerî ilişkileri, Ebû Yusuf'un Endülüs'e gerçekleştirdiği dördüncü seferinde yeni bir boyut kazanmıştır. Bu anlamda

⁴² Ali İbn Ebî Zer' el-Fâsî, *el-Enîsü'l-mutrib bi ravdi'l-kirtâs fi ahbâri müllûki'l-Mağrib ve tarihü medîneti Fâs*, (Rabât: Dâru'l-Mensûr, 1972), 315; Harîrî, *Târîhu'l-Mağrib*, 44.

⁴³ İbn Haldun, *el-İber*, 7: 260; İbn Ebî Zer, *el-Enîsü'l-mutrib*, 313 vd.

⁴⁴ İbn Ebî Zer, *el-Enîsü'l-mutrib*, 359-360; İbn Haldun, *el-İber*, 7: 271; Harîrî, *Târîhu'l-Mağrib*, 49-50.

Merînîler, Endülüs'teki cihad hareketlerini düzenli ve kontrollü bir şekilde sürdürebilmek için Benî Ahmer ile anlaşarak askerî bir ittifak sağlamışlardır. Bu ittifak neticesinde de *meşihatü'l-ğuzât* teşkilatı kurulmuştur (670/1272).⁴⁵ Bu teşkilat sayesinde Endülüs'te Hıristiyanlara karşı cihad faaliyetlerinin güvenli bir şekilde sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Meşihatü'l-ğuzât teşkilatının oluşturulabilmesi için Benî Ahmer'in kabul etmesi gereken ilk ve en önemli şart, oluşumun başında bulunan, şeyhü'l-ğuzât⁴⁶ denilen komutanların, Merînî hanedanından Benî Ebi'l-Alâ ailesine mensup olması ve atamalarının Merînî sultanı tarafından yapılması olmuştur. Benî Ahmer'in bu şartı kabul etmesi üzerine iki devlet arasında ortak bir mutabakat sağlanmıştır.⁴⁷ Ancak bu işbirliği özellikle Benî Ahmer tarafında zaman zaman iç problemlere sebebiyet vermiştir. İç politikada Merînîlerle yakınlaşma hanedan içi eleştirilere sebep olmuştur. Ancak onların Kastilya, Portekiz ve Aragon krallıkları karşısındaki fiilî durumu da Merînîlerle işbirliğini zorunlu ve kazançlı kılmıştır.⁴⁸ Bu çerçevede birçok savaşta ortak birliklerle Hıristiyanlara karşı durulmuştur.⁴⁹

İki devlet arasındaki antlaşmaya göre Meşihatü'l-ğuzât teşkilatının ana karargâhu Benî Ahmer başkenti Gırnâta'da yer alacaktı. Bu teşkilatın Vâdiâş, Rûnde, Mâleka ve Kastilya sınırında bulunan Kumâriş gibi şehirlerde birer şubesi olacaktı. Her şubenin başında bir şeyhü'l-ğuzât bulunacak ve bu şeyhü'l-ğuzât, bulunduğu vilayetin valisine tâbi olacaktı.⁵⁰

Meşihatü'l-ğuzât'ın oluşumuyla ilgili rivayetlere göre, Merînî Sultanı Ebû Yusuf'a isyan eden hanedan üyelerinin bu teşkilatın yapısında önemli bir payı

⁴⁵ Makkârî, *Nefî*, 1: 452-453; Harîrî; *Târîhu'l-Mağrib*, 228.

⁴⁶ Makkârî, *Nefî*, 4: 385.

⁴⁷ Ebû Abdullah Lisânüddin Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Hatîb, *Künâsetü'd-dükkân ba'de intikâli's-sükkân*, thk. Muhammed Kemal Şebâne, (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.), 22; Harîrî; *Târîhu'l-Mağrib*, 228; Hilâl Fuâd, *Huttatu meşihatü'l-ğuzât*, (Yüksek Lisans Tezi, Kosantîne Mentouri Üniversitesi, 2009), 56, 57, 63.

⁴⁸ İbnü'l-Hatîb, *İhâta*, 2: 150; İbn Haldun, *el-İber*, 7: 337; Nâsırî; *İstiksâ*, 3: 136; Özdemir, *Siyasi Tarih*, 248; Yiğit, *Endülüs ve Kuzey Afrika Devletleri*, 189.

⁴⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah et-Tancî (İbn Battûta), *Tuhfetü'n-nüzzâr fi garâibi'l-emsâr ve acâibi'l-esfâr*, thk. Muhammed Abdül Mün'im el-Aryân (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Ulûm, 1987), 2: 678; İnân, *Nihâye*, 149.

⁵⁰ Ahmed Muhammed et-Tühî, *Mezâhiru'l-hadâra fi'l-Endelüs fi asri Beni'l-Ahmer*, (İskenderiye: Müessesetü Şebâbi'l-Câmi'a, 1997), 225; Fuâd, *Huttatu meşihatü'l-ğuzât*, 64.

olmuştur. İsyancılar, sultanı devirmek için çıkardıkları ayaklanmada başarılı olamayınca ondan eman istemişlerdir. Sultan da isyancılara Tilemsân veya Endülüs'e gitmek arasında tercih yapmaları şartıyla affedeceğini bildirmiştir. İsyancıların pek çoğu da Endülüs'e gidip cihad faaliyetlerinde bulunmayı tercih etmiştir. Ebû Yusuf, Endülüs'e gitmeyi tercih edenlerin sayısı artınca onların başına komutan atamaya başlamıştır.⁵¹

Meşihatü'l-ğuzât teşkilatı, her iki devlet için de çok fazla yararlılık göstermiştir. Benî Ahmer, herhangi bir Hıristiyan saldırısına maruz kalınca bu teşkilatın acil müdahalesi ve yardımıyla Endülüs'teki düşmanlarına karşı koyabilmiştir. Bu teşkilat sayesinde Cezîretülhadrâ, Rûnde ve Cebelitarık gibi askerî ve ekonomik bakımdan stratejik öneme sahip şehirleri Hıristiyanların elinden almıştır.⁵² Ayrıca Benî Ahmer, meşihatü'l-ğuzât teşkilatına Cezîretülhadrâ, Tarîf ve Rûnde'yi askerî üs olarak kullanmaları için tahsis etmiştir.⁵³

Şeyhü'l-ğuzâtlar, sadece askerî birer figür olmak dışında, siyaset ve bürokraside de etkin bir şekilde yer almışlardır. Her iki devlette şeyhü'l-ğuzâtlar, arz meclisinde bulunma, dışarıdan gelen elçileri karşılama, Endülüs-Mağrib arasındaki yazışmaları ve hediyeleri götüren birer diplomat; özellikle sınır karakollarında istihbarat işlerini yürütme konusunda da görev yapmışlardır.⁵⁴ Diğer yandan, devlet içerisinde yüksek mevkilere gelen ve böylesine geniş bir yelpazeye yayılan teşkilat, devlet bünyesindeki gücünü giderek artırmaya başlamıştır. Bu gücü kontrol etmek isteyen Benî Ahmer ve Merînîler, teşkilata müdahale etmeye çalışmışlardır. Özellikle de Benî Ahmer başkentindeki ana karargâha şeyhü'l-ğuzât ataması yapılacağı zaman her iki devlet de bu süreci kendisi yönetmek istemiştir.⁵⁵ Antlaşmaya göre şeyh'ül-ğuzatın Merînî sultanı tarafından belirlenmesi gerekirken Benî Ahmer, Gırnata'da merkezi bulunan ve giderek güçlenen teşkilata müdahale etmek istemiştir. Çünkü haklı olarak, Merînîlerin, bu gücü kendi aleyhine kullanabileceği endişesini taşımıştır.

⁵¹ İbn Ebî Zer', *Enîs*, 308-309; İbn Haldun, *el-İber*, 7: 487; Fuâd, *Huttatu meşihati'l-ğuzât*, 61.

⁵² İbnü'l-Hatîb, *Lemha*, 119; İbn Haldun, *el-İber*, 7: 337-338; Nâsırî, *İstiksâ*, 3: 122.

⁵³ İbn Ebî Zer', *Enîs*, 312; İbn Haldun, *el-İber*, 7: 253-254.

⁵⁴ Fuâd, *Huttatu meşihati'l-ğuzât*, 60.

⁵⁵ Fuâd, *Huttatu meşihati'l-ğuzât*, 76.

Diğer taraftan şeyhü'l-ğuzâtlar, teşkilatın elde ettiği askerî başarılar sayesinde, her iki devlette de yüksek makamlara gelmiş ve siyaseten büyük imtiyazlar elde etmişlerdir. Şeyhü'l-ğuzâtlar, teşkilatın elde ettiği bu gücü, zamanla, adı geçen devletlerin –özellikle de Benî Ahmer emîrlere baskı yapmak suretiyle yönetime müdahil olmak için kullanmışlardır. Teşkilatın giderek kontrolden çıktığını, Merînîlerin teşkilat üzerinden Benî Ahmer Devleti'nin işlerine müdahale etmeye çalıştığını gören V. Muhammed, Kastilya'nın o dönemlerde taht kavgalarıyla meşgul olduğu için kendileriyle uğraşamayacağını düşünerek Meşihatü'l-ğuzât'ı kendisine bağlamıştır (774/1374).⁵⁶ Aka-binde de V. Muhammed aynı yıl, Merînîlerin Endülüs'teki varlıklarına tamamen son vermek için, daha önce onlara verdiği Cebelitarık'ı ele geçirmiştir.⁵⁷ Bu tarihten itibaren Benî Ahmer-Merînî askerî ilişkileri sona ermiş ve teşkilatta bulunan askerler Benî Ahmer tarafından atanan komutanlarca idare edilmişlerdir.⁵⁸

3.2. Siyasî İlişkiler

Endülüs-Mağrib arasındaki siyasî ilişkiler ilk başlarda, Merînîler kanadında Endülüs'teki cihad faaliyetlerinin devamını sağlamak, Benî Ahmer kanadında ise müttefiklerinin yardımıyla Endülüs'teki varlıklarını devam ettirmek amacıyla kurulmuştur. İki devletin güçlü olduğu zamanlarda birbirlerine toprak hediye etmeye kadar varan siyasî işbirliği, bir tarafın zayıfladığı durumlarda ise, daha çok güçlü olanın, diğerinin işlerine karışması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu yüzden daha zayıf konumda olan Benî Ahmer Devleti, Merînîlerle siyasî ilişkilerine mesafe koymaya dikkat etmiştir.⁵⁹

Endülüs ile Mağrib arasındaki ilk siyasî temas, Benî Ahmer'in kurucusu olan I. Muhammed (İbnü'l-Ahmer) zamanında kurulmuştur. Benî Ahmer-Merînî kuvvetlerinin Kastilya başkenti İşbiliye'ye kadar uzanması bu yakın-

⁵⁶ Şekip Arslan, *Hülâsatü târihi'l-Endelüs*, (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1403/1983), 169-170; Fuâd, *Huttatu meşihati'l-ğuzât*, 75-78.

⁵⁷ Câsim el-Ubûdî, "Gani-Billâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13: 349.

⁵⁸ Hugh Kennedy, *Endülüs, Müslüman İspanya ve Portekiz'in Siyasî Tarihi*, trc. Ayşenur Demir, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 299.

⁵⁹ Kennedy, *Endülüs*, 296.

laşmanın bir sonucudur (673-674/1274-1275).⁶⁰ İki devlet arasındaki siyasi ilişkiler karşılıklı heyetler ve devlet başkanları düzeyinde görüşmeler hep devam etmiştir. Bu görüşmelerle anlaşmazlıklar, Hıristiyanlara karşı birlikte hareket etme, yapılan yanlışlardan dolayı özür dileme ve tekrar sağlıklı, olumlu ilişkiler kurma gibi fiili amaçlar sağlanmaya çalışılmıştır.⁶¹

Merînî Sultanı Ebû İnân zamanında Endülüs-Mağrib arasındaki ilişkiler daha çok elçilik düzeyinde ve mektuplaşmalar üzerinden devam etmiştir. Bahsi geçen mektuplar, Merînîlerin Mağrib'teki askerî başarılarını tebrik etme,⁶² Endülüs'e yardım talebinde bulunma,⁶³ iki devletin sultanlarının hediyeleşmesi ve bu hediyelere teşekkür etme,⁶⁴ Endülüs'teki Hıristiyanların durumunu ve Müslümanlara yönelik çalışmalarını haber verme⁶⁵ gibi konuları ihtiva etmiştir.

Benî Ahmer Emîri II. Muhammed, Merînîlerle yakınlaşma konusunda hep bir endişe içerisinde olmuştur. Onun bu endişesi, bir takım dış desteklerle de beslenince zaman zaman aleyhine sonuçlanan işlere girişmesine sebep olmuştur. Bu anlamda Kastilya Kralı IV. Sancho, Merînîlerin asıl amacının kendilerine yardım etmek değil, Endülüs'ü ele geçirerek hâkimiyetlerine son vermek olduğu yönünde telkinlerde bulunarak II. Muhammed'i yanına çekmiştir. Muhammed, Merînîlere karşı Kastilya'ya yardım edeceğini bildirmiş ve savaştan sonra geri almak şartıyla Tarîf ile altı kaleyi, "ödünç" olarak onlara vermiştir. Sonuçta Benî Ahmer-Kastilya ittifakı sayesinde Merînîler ağır bir yenilgi almıştır (691/1291). Ancak Kastilyalılar, Benî Ahmer'in geçici olarak verdiği Tarîf ve altı kaleyi onlara iade etmemiştir. Hatasını anlayan II. Muhammed, 691/1292 yılında Merînîlerden özür beyanı için Fes'e bir heyet göndermiş, bir yıl sonra da bizzat kendisi gitmiştir. Ayrıca Merinilerle arasını düzeltmek için Cezîretülhadrâ, Rûnde ve Doğu Endülüs'te bulunan yirmi

⁶⁰ İbn Ebî Zer', *el-Enîsü'l-mutrib*, 312; İbn Haldun, *el-İber*, 7: 253-254.

⁶¹ İbnü'l-Hatîb, *Lenha*, 82; İbn Ebî Zer', *el-Enîsü'l-mutrib*, 326, 327; İbnü'l-Hatîb, *İhâta*, 2: 216; İbn Haldun, *el-İber*, 7: 255-25; Nâsırî, *İstiksâ*, 3: 50; İnân, *Nihâye*, 99; Kennedy, *Endülü*s, 300.

⁶² Ebû Abdullah Lisânüddîn Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Hatîb, *Reyhânetü'l-küttâb ve nüc'atü'l-müntâb*, thk. Muhammed Abdullah İnan (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1981), 1: 216; İbnü'l-Hatîb, *Künâsetü'd-dükkân*, 64-73, 75-77.

⁶³ İbnü'l-Hatîb, *Reyhâne*, 1: 372-375, 375-382.

⁶⁴ İbnü'l-Hatîb, *Reyhâne*, 1: 388-392, 392-396, 397-400, 400-403, 403-407.

⁶⁵ İbnü'l-Hatîb, *Künâsetü'd-dükkân*, 94-96.

kadar kalenin yanında, içerisinde Endülüs Emevîlerinin Kurtuba'da iken nesilden nesile aktardığı Mushaf-ı Osman'ın da içinde bulunduğu değerli hediyeler vermiştir.⁶⁶ İki devlet arasındaki ilişkilerin iyi gitmesi için çabalar sürdürülmüş karşılıklı evliliklerle olumlu gidişatın devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır.⁶⁷

İki devlet arasında zamanla siyasi rakipler ve "suçluların" iadesi konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Ancak bu tür problemler, bazen karşı ataklarla sürdürülmüş, bazen de siyasî krizin atlatılması adına söz konusu kişilerin teslimiyle aşılmaya çalışılmıştır.⁶⁸ Yaklaşık yüz elli yıllık dönemde iki devletin işbirlikleri yanında karşılıklı olarak birbirlerinin iç işlerine yönelik siyasî müdahale girişimlerinin çok çeşitli örnekleri görülmektedir. Bunlara bazı örnekler vererek bu konuyu tamamlayalım.

Ebu'l-Haccâc I. Yusuf'un 755/1354'teki ölümünden sonra tahta çıkan V. Muhammed, iktidarının beşinci yılında bir saray darbesiyle karşı karşıya kalmış ve tahtı kardeşi II. İsmail'e kaptırmıştır. V. Muhammed ise, 760/1359 yılında kendisine gelen davet üzerine Mağrib'e sığınmış, bir yıl sonra da veziri İbnü'l-Hatîb'i yanına aldırılmıştır.⁶⁹

Merînî Sultanı Ebû Salim 762/1361 yılında veziri Ömer b. Abdullah el-Fudûdî'nin gerçekleştirdiği bir darbe ile tahttan uzaklaştırılmış ve yerine aklî bozuklukları bulunan Taşfîn (el-Müvesves) Merînîlerin yeni sultanı olmuştur. V. Muhammed, Ömer b. Abdullah'ın Merînî idaresindeki gücünü ve nüfuzunu görünce onunla yakınlaşmaya başlamış ve bu yakınlaşma sonucunda, Gırnâta'daki tahtını yeniden ele geçirmek için ondan yardım istemiştir. Merînî vezirinin yardımlarıyla Endülüs'e geçen V. Muhammed, II. İsmail'in de öldürülmesiyle herhangi bir karşı koymayla karşılaşmadan Benî Ahmer'in emîri

⁶⁶ İbn Ebî Zer', *el-Enîsü'l-mutrib*, 383; İbn Haldun, *el-İber*, 7: 286.

⁶⁷ İbn Ebî Zer', *el-Enîsü'l-mutrib*, 383, 393; İbn Haldun, *el-İber*, 7: 313; İnân, *Nihâye*, 113, 114.

⁶⁸ İbnü'l-Hatîb, *Lenha*, 119, 130; İbnü'l-Hatîb, *Künâsetü'd-dükkân*, 94-96, 133-148; İbn Haldun, *el-İber*, 7: 338, 388, 749-750; Tevabil Alkaç, *Gırnâta Benî Ahmer Devleti, I. Yusuf Dönemi (1333-1354)*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014), 26.; Nâsırî, *İstiksâ*, 3: 187.

⁶⁹ İbnü'l-Hatîb, *İhâta*, 2: 251; İnân, *Nihâye*, 140; İmamüddin, *Endülüs Siyasi Tarihi*, 335-336.

olmuştur (763/1362).⁷⁰ V. Muhammed tahtına kavuşunca veziri İbnü'l-Hatîb'i de yanına çağırmıştır.⁷¹

Ömer b. Abdullah, V. Muhammed Benî Ahmer emîri olunca ondan Rûnde'de bulunan hanedan üyesi Ebû Zeyyân'ı kendisine göndermesini talep etmiştir. Zira Ömer b. Abdullah'ın aklen malul olan Taşfîn'i tahta çıkarması Merînî hanedanı tarafından eleştirilmiştir. Vezir, Taşfîn'in yerine kendisini rahatlıkla kontrol edebileceği birinin tahta çıkmasını istemiştir.⁷² V. Muhammed'in, daha önce Merînîlere verilen Rûnde'nin Benî Ahmer Devleti'ne bırakması şartını kabul etmesi üzerine Ebû Zeyyân'ı Merînîlerin yeni sultanı yapmıştır (763/1362).⁷³

Ebû Zeyyân, Merînî tahtına çıkınca Benî Ahmer ile iyi geçinmek istemiş ve bu meyanda veziri İbn Haldun'u Gırnata'ya göndermiştir (764/1363). İbn Haldun, V. Muhammed tarafından Gırnata'da büyük bir coşku ve kutlama ile karşılanmış, sultanın emriyle de Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb refakatinde başkentteki saltanat sarayında ağırlandı. Burada Merînîler adına oldukça sıcak temaslarda bulunmuştur. Ardından V. Muhammed tarafından Benî Ahmer adına elçilik yapması için Kastilya'nın merkezi İşbiliye'ye gönderilmiştir. İbn Haldun, o dönem taht kavgası içinde bulunan Kral I. Pedro'ya V. Muhammed'in destek mesajını iletmiştir.⁷⁴ İbn Haldun'dan çok etkilenen I. Pedro, kendisine yanında kalmasını teklif etmiş, şayet teklifini kabul ederse ona İşbiliye'deki atalarından miras kalan yerleri iade edeceğini söylemiştir. İbn Haldun, I. Pedro'nun teklifini kabul etmediği gibi kralın kendisine verdiği değerli hediyeleri de V. Muhammed'e vermiştir. Bunun üzerine V. Muhammed, İbn Haldun'un Merînî sultanına vermesi için, elçilik görevini lâıyıkıyla yerine getirdiğini ifade eden ve resmî yazışmalarda sadece Benî Ahmer emîrlerinin

⁷⁰ İbnü'l-Hatîb, *Lemha*, 139; Makkârî, *Nefh*, 5: 89.

⁷¹ Nizamettin Parlak, *Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb'in Siyasî Kişiliği ve Tarihçiliği*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2012), 16.

⁷² Nâsirî, *İstiksâ*, 4: 44; Zehra Gözütok Tamdoğan, *Merînîler Dönemi (592-869/1196-1465) Sosyo-Kültürel ve İktisadî Hayat*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014), 63.

⁷³ İbn Haldun, *el-İber*, 7: 420-421.

⁷⁴ I. Pedro, Kastilya tahtında hak iddia eden gayrimeşru kardeşi II. Enrique'ye karşı bir mücadeleye girmiş ve bu mücadelede Nasrî Emîri V. Muhammed, I. Pedro'yu desteklemiştir. İbnü'l-Hatîb, *İhâta*, 2: 281-282; İnân, *Nihâye*, 143; Ubûdî, "Ganî-Billâh", 13: 349; Özdemir, *Siyasi Tarih*, 251.

kullandığı “هذا صح” ibaresiyle son bulan bir mektup yazmış ve onu Mağrib’e yolcu etmiştir.⁷⁵

Benî Ahmer-Merînî ilişkileri 8/14. yüzyılın ikinci yarısında oldukça gergin bir hâl almıştır. Bu gerginliğin nedeni ise Gırnâta veziri İbnü’l-Hatîb’tir. V. Muhammed tahta ikinci kez çıktığında (763/1362) İbnü’l-Hatîb’i Gırnâta’ya çağırmış, onu tekrar vezirlik makamına getirerek olağanüstü yetkilerle donatmıştır. Bu durum Benî Ahmer’in idarî kadrosunda birtakım huzursuzluklara yol açmıştır. Muhalifler, emîrin yanlış gördükleri bir icraat yaptığında artık onu İbnü’l-Hatîb üzerinden eleştirmişler ve hatta emîrin, idarede vezirinin kontrolüne girdiğini iddia etmişlerdir. Bu durumda tedirginliğe kapılan İbnü’l-Hatîb 773/1371 yılında Mağrib’e kaçmıştır.⁷⁶ Onun Gırnâta’daki yokluğunda kâdî’l-kudât Ebu’l-Hasan en-Nübâhî öncülüğünde bir karalama kampanyası başlamış ve İbnü’l-Hatîb zındıklıkla itham edilmiştir. V. Muhammed’e İbnü’l-Hatîb’in, Merînîleri Gırnâta’yı ele geçirmesi için kışkırttığı haberleri gelince vezirinin iadesini talep etmiştir. Bu talep Merînî Sultanı Abdülaziz tarafından reddedilince V. Muhammed, Merînî tahtını ele geçirmesi için her türlü desteği vadettiği Ebu’l-Abbas Ahmed el-Merînî’yi Mağrib’e göndermiştir. Ebu’l-Abbas ise, V. Muhammed’den aldığı destekle bir ihtilal yaparak Merînîlerin emîri olmuştur (776/1374).⁷⁷ V. Muhammed, yaptığı yardımların karşılığında Ebu’l-Abbas’tan Cezîretülhadra’yı Benî Ahmer’e vermesini, Mağrib’teki Merînî şehzadelerini Endülüs’e göndermesini ve İbnü’l-Hatîb’i Gırnâta’ya teslim etmesini istemiştir. Merînî sultanı bu taleplerin hepsini de kabul etmiştir.⁷⁸

Benî Ahmer ile Merînîler arasındaki bu karşılıklı müdahaleler Merînîlerin yıkılmasına kadar devam etmiştir (869/1465). Merînîler yıkıldıktan sonra da Benî Ahmer, bölgede Hıristiyanlarla tek başına mücadele etmek zorunda kalmıştır. Nitekim bu da uzun süreli olmamış, yaklaşık yirmi altı yıl sonra, 897/1492’de Benî Ahmer Devleti yıkılmıştır.

3.3. Sosyo-Kültürel İlişkiler

⁷⁵ Abdurrahman b. Muhammed b. Haldun, *et-Ta’rif bi İbn Haldûn ve rihletuhû ğarben ve ŧarken*, (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Lübnânî, 1979), 84-99.

⁷⁶ Makkârî, *Nefh*, 5: 122-131; Parlak, *Lisânüddîn İbnü’l-Hatîb’in Siyasî Kişiliği ve Tarihçiliği*, 16-17.

⁷⁷ İbn Haldun, *el-İber*, 7: 445, 448.

⁷⁸ İbn Haldun, *el-İber*, 7: 449; Makkârî, *Nefh*, 5: 105-106; Harîrî, *Târîhu’l-Mağrib*, 173.

Müslümanlar yaklaşık sekiz asırlık Endülüs tecrübelerinin her safhasında askerî faaliyetlerin dışında kültür ve medeniyet sahalarında birbirinden değerli eserler meydana getirmişlerdir. Bölgedeki son Müslüman siyasi yapı olan Benî Ahmer de, seleflerinin yolundan gitmiş ve Mağrib'le olan bağlantılarını canlı tutarak Endülüs'ün kültür ve medeniyet alanlarındaki konumunu muhafaza etmiştir. Endülüs Mağrib için sadece cihad alanı değil, aynı zamanda ilmî ve kültürel etkileşim sahası olmuştur. Benî Ahmer ve Merînîler arasında coğrafi açıdan yakınlığı ve sınırdaş olmasının yanı sıra, her ikisinin de Berberî kökenli, Müslüman, Sünnî ve Mâlikî oluşları aralarındaki ilişkileri ve bu ilişkilere bağlı olarak gelişen etkileşimleri kolaylaştırmıştır.

Kültürler arası etkileşimde Endülüs halkının ilme olan iştiaklarının katkısı büyüktür. Endülüslüler, hafızlıktan sonra Arapçaya⁷⁹ ve dinî ilimlere önem vermişlerdir. Burada yetişen ilim adamları, sanatçılar ve tabipler gibi nitelikli kişiler, özellikle 8/14. yüzyılda Mağrib'e davet edilmişler, medreseler ve hastanelerde (mâristan) istihdam edilmişlerdir.⁸⁰

Mağrib'te Fes, İslâm ilim dünyasında önemli bir yere sahiptir. Endülüslü öğrencilerden bazıları buraya gelerek şiir, edebiyat, fıkıh, hadis ve nahiv gibi ilimler tahsil etmişlerdir. Aynı zamanda yetişmiş eleman olarak Mağrib'e gelen Endülüslülerden bir kısmı Merînî sultanlarının üst düzey memurları olarak çalışmışlardır.⁸¹ Bu dönemde yetişmiş, çeşitli ilim dallarında öne çıkan birçok şahsiyet bulunmaktadır. İbnü'l-Kemmâd (ö. 663/1266),⁸² Ahmed b. Muhammed el-Hazrecî (ö. 741/1340),⁸³ İbnü'l-Hâc (ö. 768/1366),⁸⁴ İbn Abbâd el-Rundî (ö. 792/1390)⁸⁵ gibi kişiler bu konuda örnek olarak verilebilir.

Benî Ahmer ile Merînîlerin edebiyat alanındaki ürünler, ilk başlarda ağırlıklı olarak Hıristiyanlar karşısında Endülüs'e yardım konusunu işleyen şiirler üzerine oluşmuştur. 8/14. yüzyılın ikinci yarısında müveşşah denilen yeni bir

⁷⁹ Abdurrahman b. Muhammed b. Haldun, *Mukaddime*, thk. Ahmed Câr, (Kahire: Dâru'l-Ğadi'l-Cedid, 2016), 402-403.

⁸⁰ Tâhî, *Mezâhir*, 331.

⁸¹ İbnü'l-Kâdî, *Cezve*, 1: 91.

⁸² Ebu'l-Abbas Ahmed b Muhammed el-Miknâsî (İbnü'l-Kâdî), *Cezvetü'l-iktibâs fi zikri men halle mine'l-a'lâm medînete Fâs*, (Rabat: Dâru'l-Mansûr, 1973), 1: 84-85.

⁸³ İbnü'l-Kâdî, *Cezve*, 1: 119.

⁸⁴ İbnü'l-Kâdî, *Cezve*, 1: 91.

⁸⁵ Makkârî, *Nefh*, 5: 344.

tür ortaya çıkmıştır. Bu şiir türü Endülüs'ten Mağrib'e taşınmıştır. Endülüs'ün Mağrib edebiyatını etkilediği, geleneksel şiir formunun dışında olan ve Türk edebiyatındaki mani, maval, teraneye karşılık gelen müveşşahlar, siyaset alanında da kullanılmıştır.⁸⁶ Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb, Merînî Sultanı Ebu'l-Abbas Ahmed'e, Abdülvâdilerden Tilemsân'ı geri aldığıında el-Kasîdetü'n-Nebeviyye adıyla bir müveşşah kaleme almış ve burada gerçekleştirilen fetih-ten dolayı methiyelere yer vermiştir.⁸⁷

Tarih alanında, sayıca az da olsa oldukça kıymetli eserler telif edilmiştir. Endülüslü tarihçiler eserlerinde bölge tarihi, şehir tarihleri ve biyografileri şiirsel olarak yazmaya çalışmışlardır. İbnü'l-Hatîb'in İslam devletlerinin tarihlerini manzum bir şekilde kaleme aldığı *Rakmu'l-Hulel fî Nazmi'd-Düvel* adlı eseri buna örnektir. Yine İbnü'l-Hatîb'in tarihî şahsiyetlerin biyografilerini yazdığı *el-İhâtâ'sı* önemli bir tarih kaynağı durumundadır. Mağribli tarihçiler ise eserlerinde daha çok, genel tarih ve ülke tarihlerini ele almışlardır. Merînî veziri İbn Haldun'un *el-İber'i*, İbn Ebî Zer'in *el-Enîsü'l-Mutrib'i* ve *ez-Zehîretü's-Seniyye'si* bunlara örnek olarak verilebilir.⁸⁸ Bu eserlerin hepsi Mağrib ve Endülüs tarihini birlikte ele alan eserlerdendir.

Bu dönemde coğrafya alanında da pek çok eser kaleme alınmıştır. İbn Battûta'nın *Tuhfetü'n-Nüzzâr'ı*, İbnü'l-Hatîb'in Fes'teki sürgün hayatını anlattığı ve *Kitâbü'r-Rihle* diye de bilinen *Nüfâzatü'l-Cerâb'ı*, İbn Haldun'un tarih ve coğrafyacılar hakkında malumatlar aktardığı *Mukaddime'si* bu dönemde coğrafyaya dair yazılan önemli eserlerdir.⁸⁹

Tıp alanında da Endülüs-Mağrib etkileşiminden bahsedilebilir. Özellikle 8/14. yüzyılda bu ilimle ilgilenen bazı Endülüslü ailelerin Mağrib'e geçerek burada başarılı cerrahi operasyonlar yapmaları, bölgede tıp dersleri vermeleri

⁸⁶ Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet*, (Ankara: TDV Yayınları, 2016), 288; Osman Düzgün, "Endülüs'te Ortaya Çıkan Bir Şiir Türü: Muvaşşaha", 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongre Bildirileri (10-15 Eylül 2007, Ankara), *Doğubilim Çalışmaları*, ed. Zeki Dilek vd., (Ankara: Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2009), 102-103.

⁸⁷ İbnü'l-Hatîb, *Lemha*, 147-151.

⁸⁸ Ahmed b. Yasin, *'İlmü't-târîh fî'l-Endelüs hattâ nihâyeti'l-karni'râbi' el-hicri (el-'âşiri'l-milâdi)*, (Suudi Arabistan: Mektebetü'l-Mütenebbî, ed-Dimâm, 2002.), 223-224; Parlak, *Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb'in Siyasî Kişiliği ve Tarihçiliği*, 90-92, 93-95.

⁸⁹ Mustafa eş-Şek'a, *el-Mağrib ve'l-Endelüs*, (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısri; Lübnan: Dâru'l-Kitâbi'l-Lübânî, 1987), 204-205.

ve bu alanda eserler kaleme almaları sebebiyle Endülüs tıbbî Mağrib'e girmiştir.⁹⁰ eş-Şekûrî,⁹¹ el-Kuraşî⁹² ve el-Karbalyânî⁹³ gibi Endülüs asıllı kişiler hem başkentteki hastanelerde başhekimlik görevi üstlenmişler hem de Merînî sultanlarının özel tabipleri olmuşlardır. Bu yüzyılda eser veren başka âlimler de bulunmaktadır.⁹⁴

Endülüs hat sanatı Muvahhidlerin gerileyip parçalanması sonrasında Endülüs'te ikamet eden hattatların Mağrib'e geçmesiyle burada revaç bulmuştur. İlmî kitapların artması ve insanların bu eserleri istinsah etme konusunda birbirileriyle yarışır hâle gelmesiyle hat sanatı aynı zamanda bir kazanç kapısı hâline gelmiştir. Ayrıca hat sanatı, bu dönemde farklı alanlara da girerek, sadece Mushaf ve ilmî eserlerin istinsah edilmesiyle sınırlı kalmamış, devletlerarası yazışmalarda ve sikkelerde de kullanılmaya başlanmıştır.⁹⁵ Zamanla Endülüs hattı, Mağrib'teki yerel yazım formunu geride bırakmıştır.⁹⁶

Endülüs'teki İslâm mimarisinin tarihi, Müslümanların bu coğrafyaya girdiği dönemlere kadar gitmektedir. Endülüslü Müslümanlar, buradaki belgelerden garnet, beyaz yakut, hematit, Endülüs'te bolca bulunan talk ve mık-natis gibi taşları kullanarak İslâm mimarisinde yeni ve farklı bir yapı formunu ortaya koymuşlardır.⁹⁷ Endülüslü mimarların Mağrib'e geçmesiyle Endülüs mimarisi, Mağrib mimarisine ve bu mimarinin gelişimine büyük katkılar sağlamıştır. Ayrıca Endülüslü mimarlar, Benî Ahmer ile Merînîler arasındaki dinî, askerî, siyasî, vb. ilişkilerin bir sonucu olarak Mağrib'teki yönetim merkezlerinde ve sultanın emrinde çalışmaya başlamışlardır. Bu anlamda Endülüslü mimarlar, Merînî Sultanı Ebû Yakub Yusuf'un emriyle Rabat'ta bir su kemeri inşa etmiş ve yaklaşık 12 km. uzunluğunda olan bu kemer sayesinde su, Ayn-Ğubûle'den Ribâtu'l-Feth'e kadar ulaşmıştır.⁹⁸ Yine bu dönemde

⁹⁰ Tûhî, *Mezâhir*, 377; Ferhât, *Gırnâta*, 262.

⁹¹ İbnü'l-Kâdi, *Cezve*, 2: 506.

⁹² Tamdoğan, *Merînîler Dönemi (592-869/1196-1465) Sosyo-Kültürel ve İktisadî Hayat*, 152.

⁹³ İbnü'l-Hatîb, *İhâta*, 3: 860-861.

⁹⁴ Bekrî el-İd, *el-Alâkâtü's-sekâfiyye beyne'l-Endelüs ve'l-Mağrib beyne'l-karn 7-9/13-15*, (Yüksek Lisans Tezi, Câmî'atü'l-Akîd el-Hâc, 2015), 182.

⁹⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, 390; Bekrî el-İd, *el-Alâkâtü's-sekâfiyye*, 154.

⁹⁶ Muhammed Razûk, *Dirâsât fî târîhi'l-Mağrib*, (Dâru'l-Beydâ: İfrikiyye eş-Şark, 1991), 36.

⁹⁷ Ebû Abdullah b. Abdülaziz b. Muhammed el-Bekrî, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, thk. Cemal Talbe (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 2: 385.

⁹⁸ İbn Ebî Zer', *el-Enisü'l-mutrib*, 406.

Fes'te hükümet konağı, Selâ'da ise sanat okulu inşa etmişlerdir. Ayrıca, Merînîlerin ilk başkenti Fâsu'l-Kadîme'de inşa edilen Ebû İnân el-Merînî Medresesi, Attârîn Medresesi, Misbâhiyye Medresesi, Endülüs Mescidi, II. İdris Zâviyesi gibi eserleriyle Mağrib'te Endülüs mimarisini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.⁹⁹

Endülüs-Mağrib ilişkileri, musiki konusundaki etkileşim daha çok 8/14. yüzyılın sonlarında Mağrib'e geçen musikişinaslar eliyle gerçekleşmiştir. Bu musikişinaslar, Endülüs musikisini Mağrib'te tanıtmaya başlamışlardır. Endülüs musikisi Mağrib'te, *neve* adıyla icra edilmeye başlanmıştır.¹⁰⁰ 9/15. yüzyılda İbn Haldun'un, "*çağımızın en iyisi*" dediği bûk (trompet) ile müveşşahlar Endülüs musikisi ile birleşmiştir. Bu müveşşahlar, şiir nazmına uygun olarak beşli kafiye şeklinde terennüm edilmiştir. Endülüs musikisi bu hâli ile hem bölgedeki hem de Mağrib'teki musiki okullarında tedris edilmeye başlanmıştır.¹⁰¹ Ayrıca musiki, sinir hastalarının tedavisinde kullanılmıştır.¹⁰²

Benî Ahmer-Merînî devletleri arasındaki kültürel ilişkiler her iki coğrafyadaki insanların giyim kuşamında da kendisini göstermiştir. Endülüs'e giden Mağriblilerin bölgeye götürdükleri yünlü kumaşlar, oldukça meşhur olmuş, hatta bu yünler Merînîlere nispetle "*merinos*" diye anılmıştır.¹⁰³ Diğer yandan Merînî kadınlarının özellikle Fes ve Titvân gibi şehirlerde başlarını örtmede kullandıkları "*mâlûta*" (marlota), Endülüs'ten Mağrib'e geçen bir çeşit örtüdür. Bu örtü 9/15. yüzyılda Gırnâta toplumunda oldukça yaygın bir giysi türü olmuştu.¹⁰⁴ Kadınların saçlarını örtmede kullandıkları "*kenbûş*" (cambuse) da Endülüs'ten Mağrib'e geçen bir diğer giyim aksesuarıdır. İpek ve ketenden yapılan, vikâye veya mindillerin üstüne konularak yüzü örten kenbûşlar, Endülüs'ün etkisiyle Mağrib'in kuzeyindeki bazı beldelerde yay-

⁹⁹ Da'vetî'l-Hak, "Muhammed Kemal Şebâne, el-Müdüni's-sekâfiyyetü'l-İslâmiyye: Fâs", Sayı: 253, erişim: 18 Mart 2019, <http://www.habous.gov.ma/daouat-alhaq/item/6549>.

¹⁰⁰ İbn Haldun, *Mukaddîme*, 398; Razûk, *Dirâsât*, 44.

¹⁰¹ İbn Haldun, *Mukaddîme*, 394; Ahmed Sani ed-Devserî, *el-Hayatü'l-ictimaiyye fi Gırnâta fi asri Devleti Benî'l-Ahmer*, (Abu Dabi: el-Mücmec' u's-Sekafi, 2004), 155.

¹⁰² Razûk, *Dirâsât*, 44.

¹⁰³ Tamdoğan, *Merînîler Dönemi (592-869/1196-1465) Sosyo-Kültürel ve İktisadî Hayat*, 119.

¹⁰⁴ Muhammed Makar, *el-Libâsü'l-Mağribî min bidâyeti'd-Devleti'l-Merînîyye ile'l-asri's-Sa'dî*, (Rabat: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1427/2006), 108.

gınlamış ve gelinlerin çeyizlerine konan başörtülerden birisi olmuştur.¹⁰⁵ Mağrib'te en yaygın erkek kıyafeti "burnus" (bornoz)tur. İlk olarak Endülüs-lülerin giydiği ve selhâm (zulame) olarak bilinen burnus, Yahudi tüccarlar vasıtasıyla Mağrib'e geçmiştir. Başlıklı ve tek parça siyah elbise olan burnuslar, Mağrib'te farklı kumaş ve yöntemler kullanılarak yeni bir form kazanmıştır. Mağribî yöntemlerle üretilen burnus çeşitleri, İspanya ve İtalya'ya geçmiş, buralarda oldukça yaygınlaşmış, "Mağrib bornozu" olarak ün salmıştır.¹⁰⁶ Burnus bugün de Mağrib'te oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Mağrib'te belli bir grubun giydiği "şâsiyye" denilen bir elbise daha vardı. Üretim yeri olan Fes'e nispetle "fes" diye de bilinen bu giyim aksesuarı, kırmızı bir kalensüvadan ibaretti. Günümüzde de giyilmeye devam eden şâsiyyeler daha çok, âlimler, talebeler, mahzen (ambar) muhafızları ve tüccarlar tarafından tercih edilmekteydi.¹⁰⁷

3.4. İktisadî İlişkiler

Merînîler deniz aşırı ticaretlerini Vehrân'la,¹⁰⁸ Cebelitârik Boğazı'nın Afrika yakasında bulunan Tanca ve Sebte gibi liman şehirleri üzerinden gerçekleştirmişti. Bu şehirlerden Sebte, Merînî deniz ticaretinde diğer şehirlere nazaran daha çok öne çıkmıştı. Çünkü bu şehir, Merînîlerin Güney Avrupa ve Endülüs'le bağlantısını sağlamış, Mağrib-Avrupa arasındaki ithalat ve ihracatın aktif olarak gerçekleşmesinde büyük bir öneme sahip olmuştur.

Benî Ahmer Devleti'nde ise, ziraat ve sanayinin ilerleme kaydetmesi, ticarî faaliyetlerin gelişmesini teşvik edici bir unsur olmuştur. Bunun yanında Benî Ahmer'in coğrafî konum olarak, Avrupa Kıtası'nda yer alması ve güneyindeki Müslüman devletlere komşu olması hasebiyle Endülüs-Mağrib ticaretinde kilit bir noktada yer almıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya et-Tilemsâni el-Venşerîsi, *Mi'yâru'l-mu'rib ve'l-câmi'u'l-Mağrib an fetâvâ ehli İfrikiyye ve'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, (Beyrut: Dâru'l-Mağribi'l-İslâmî, 1981), 3: 100.

¹⁰⁶ Hasan b. Muhammed el-Vezzân el-Fâsî, *Vaşfu İfrikiyyâ*, trc. Abdurrahman Hamîde, (Mısır: Mektebetü'l-Üsra, 2005), 1: 177; Muhammed Razûk, *el-Endelüsiyyûn ve hicrâtühüm ile'l-Mağrib zilâle'l-karneyn 16-17*, 3. Baskı, (Rabat: Efrikiyye eş-Şark, 1998), 293-294.

¹⁰⁷ Roger Le Tourneau, *Fâs fî asri Benî Merîn*, trc. Nikola Zeyyâde (Lübnan: Mektebetü Lübnan, 1967), 135; Razûk, *Endelüsiyyûn*, 296.

¹⁰⁸ Vehrân (Oran): Şu anda Mağrib (Fes) Cezayir sınırına yakın bir noktada buluna bir kıyı şehridir.

¹⁰⁹ Le Tourneau, *Fâs*, 165.

Mağrib'ten Endülüs'e giden ticaret gemileri genellikle o dönem Avrupa ve Mağrib arasındaki ticarî ulaşım merkezi olan el-Meriyye Limanı'nı kullanmışlardır. Her iki devlet de dış ticaret güvenliği için önemli olan el-Meriyye Limanı'na büyük bir titizlik göstermişlerdir. Bu anlamda, her iki devlet, Endülüs'teki komşu Hıristiyan devletlerle yaptıkları ticarî ve siyasî anlaşmalarda, Müslüman tüccarlara can ve mal güvenliğiyle onlara serbest ticaret yapmalarının garanti edilmesi gibi maddelerin yer almasını sağlamışlardır.¹¹⁰

Merînîler ve Benî Ahmer birbirlerine çeşitli mallar satmışlardır. Merînîlerin Benî Ahmer'den ithal ettikleri ürünler arasında pirinç alaşımı, askerî araçlar, demir bıçaklar, altın makaslar, çeyiz eşyaları, altın işlemeli ipek elbise ve kumaşlar yer almıştır. Zağferan, altın çömlek, Mâleka inciri, Basta bademi ve "kanliye" olarak bilinen yaban eşiği de Endülüs'ten ithal edilen ürünlerdendir.¹¹¹ Ayrıca, Merînîler, el-Meriyye'den döşeme malzemesi olarak beyaz mermer de ithal etmişlerdir. Merînî Sultanı Ebu'l-Hasan, Misbâhiyye Medresesi'nin inşasında kullanılmak üzere el-Meriyye'den 143 kantar (yaklaşık sekiz ton) ağırlığında mermer ithal ettirmiştir.¹¹² Benî Ahmer'in Merînîlerden ithal ettiği ürünlerin başında ise hububat yer almıştır. Yine, Mağrib hurması, muz ve şeker kamışı Mağrib'ten ithal edilen ürünlerdendi. Bunların dışında, Merînîler Gırnâta Sultanlığı'na pamuk, pirinç, zeytin, dut, portakal ve üzüm de satmaktaydılar.¹¹³

Mağrib'e geçen Endülüslüleri, Mağrib'te ağaç dikmişler, bu ağaçların yetiştirilmesi için sulama kanalları yapmışlardır. Yine Mağrib'ten ithal ettikleri zeytin ve şeker kamışını, buraya diktikleri ağaçlardan temin etmişlerdir.¹¹⁴ Bunun yanında, Mağrib'teki sebze ve meyvelerin daha verimli olması için çalışmalar yapmışlar, ayrıca Mağriblilere ipek böceği yetiştiriciliğini öğretmişlerdir.¹¹⁵

3.5. Dinî İlişkiler

¹¹⁰ Abdülaziz Salim, *Târîhu medîneti Elmeriyye el-İslâmiyye*, (İskenderiye: Müessesetü Şebâbî'l-Câmîa, 1984), 172-173; Harîrî, *Târîhu'l-Mağrib*, 295.

¹¹¹ İbn Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr*, 2: 682; Salim, *Târîhu medîneti Elmeriyye*, 171.

¹¹² Salim, *Târîhu medîneti Elmeriyye*, 165-166.

¹¹³ Ferhat, *Gırnâta*, 119-120.

¹¹⁴ Vezzân, *Vasfu İfrîkiyyâ*, 1: 117.

¹¹⁵ Razûk, *Endelüsiyyûn*, 266.

Temel ibadetler ve dinî bayramlar yanında Benî Ahmer ve Merînîlerin kutladıkları Hz. Peygamber'in doğum günü olan Mevlid-i Nebî önemli bir ortak uygulama olarak anılabilir. Mısır'da Şîh Fâtımî Devleti kurulunca, soyundan geldiklerini söyledikleri Hz. Peygamber'in doğum yıl dönümü Muiz-Lidînillâh döneminden (972-975) itibaren resmen kutlanmaya başlanmıştır.¹¹⁶ Fatimîlerin o merkezi olan Mısır yanında onların o dönemde hâkim olduğu Kuzey Afrika'da Tunus ve Cezayir çevrelerinde de bu kutlamalar yayılmaya başlamış olmalıdır. Zamanla Müslümanların yaşadığı bütün coğrafyalarda Mevlidi Nebî kutlamaları yaygınlık kazanmıştır. Melid konusunda önemli araştırmalar yapan Hasan Aksoy, İslam âleminde Mevlid türündeki ilk eserlerin, bu konudaki kutlamaların da başladığı 10. yüzyılda yazılmaya başladığını ifade etmiştir.¹¹⁷

Merînîlerin hâkim olduğu Mağribü'l-Aksâ'da resmî Mevlid kutlamaları, 7/13. yüzyılın başlarında kâdı ve muhaddis Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Azefî tarafından başlatılmıştır. O, Müslümanların, birlikte yaşadıkları Hristiyanların dinî kutlamalarından etkilendiklerine şahit olmuştur. O dönem Müslümanları, Hristiyanların dinî günlerini kutlamışlar, bu günlere ait özel yiyecekleri ve çeşitli renklerdeki hurmalı, üzümlü, kestaneli kekler ve maketler yapmışlar, Noel ağacı süslemişler, Hz. İsa ve Hz. Yahya'nın doğum gününü kutlamışlardır. Bu durum karşısında el-Azefî "ed-Dürü'l-Munazzam fî Mevlidi'n-Nebiyî'l-Muazzam" adlı bir eser yazmıştır.¹¹⁸ Zamanla uygulama Kuzey Afrika'nın tamamına yayılmış ve Endülüs'e intikal etmiştir.¹¹⁹

Mağrib'te Mevlid uygulamasını başlatan ilk siyasi, Merînî Sultanı Ebû Yusuf Yakub b. Abdülhak'tır (657-685/1258-1286). Ondan sonra oğlu Ebû Yakub, bu uygulamayı Mağrib'in geneline yaymıştır.¹²⁰ Ebu'l-Hasan döneminde ise Mevlid'e verilen önem artmış ve bu gün tören hâline gelmiştir. Merînîlerde

¹¹⁶ Ahmet Özel, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 475.

¹¹⁷ Hasan Aksoy, Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, 2007, 323-324.

¹¹⁸ Da'vetü'l-Hak, "Abdülhâdi et-Tâzî, Limâzâ 'idu'l-mevlidi'n-nebevî fi'l-ğarbi'l-İslâmî ve'l-esbâbü'l-lefi kânet verâe inşâihî" Sayı: 277, erişim: 26 Mart 2019, <http://www.habous.gov.ma/daouat-alhaq/item/6549>.

¹¹⁹ Özel, "Mevlid", 29: 476.

¹²⁰ Muhammed b. Merzûk et-Tilemsânî, *el-Müsnedü's-sahîhu'l-hasen fî maâsiri ve mehâsini mevlânâ Ebi'l-Hasen*, thk. Maria Jesus, (Cezayir: eş-Şeriketü'l-Vataniyye, 1981), 152; Muhammed el-Menûni, *Varakât an hadârati'l-Merîniyyîn*, (Dâru'l-Beydâ: Matba'atü'n-Necâhi'l-Cedîde, 2000), 521-522.

Mevlid kutlamaları Kur'an kıraatiyle başlamış, bu günün önemini ve faziletini anlatan methiyeler ve kasidelerin okunmasıyla devam etmiştir. Kasideler bitince Hz. Peygamber'in mucizeleri anlatılmış ve *Mağrib'in daha önce hiç görmediği*¹²¹ bir şekilde çokça salavât getirilmiştir.

Fatimîler tarafından Mevlid-i Nebî kutlamaları ve bu konuda eserlerin yazılması, zamanla bütün Müslümanların bu konuda eserler yazmaları ve kutlamalar yapmalarına yol açmıştır. Mağrib'te Merinî halkı da zamanla Mevlid-i Nebî'yi dinî bir bayram gibi kutlamışlardır. Mevlid'in kutlandığı bu günlerde çocuklarını Kur'an kurslarına başlatmışlar, küçük çocukları davul, kös ve trompet gibi aletler eşliğinde sünnet ettirmişlerdir.¹²²

Mağrib'te kutlanan bu özel gün buradan Endülüs'e de geçmiş ve burada da Mevlid-i Nebî kutlamaları yapılmaya başlamıştır. Endülüs'te Benî Ahmer Devleti'nde Mevlid, resmî olarak Ebu'l-Haccâc I. Yusuf döneminde (733/1333-755/1354) kutlanmaya başlanmıştır. Benî Ahmer'in tüm devlet ricalinin katıldığı ve birkaç gün süren Mevlid törenleri mescidler, camiler, zaviyeler ve el-Hamrâ Sarayı'nda gerçekleşmiştir. Benî Ahmer'deki Mevlid kutlamaları da Merinîlerle benzer şekilde, çeşitli dinî mekânlarda bir araya gelip Kur'an okunarak ve Hz. Peygamber'e çokça salavât getirilerek yapılmıştır. Mevlid münasebetiyle Gırnâta halkı en güzel elbiselerini giymişler, yönetici ve halk, yoksul, yolcu, fakih ve ilim adamlarına ihسانlarda bulunmuşlardır.¹²³ Sonuçta Endülüs'teki resmi Mevlid-i Nebî kutlamaları Merîlerden yaklaşık elli yıl kadar sonra başladığı görülmektedir.

Mevlid törenleri V. Muhammed zamanında edebî şöenlere dönüşmüştür. Bu dönemde, Hz. Peygamber'e methiye için "mevlidiyyeler" ("îdiyyât) yazılmıştır.¹²⁴ Mevlidiyye türündeki kasideler ayrıca, Endülüs-Mağrib arasında edebî anlamda yeni bir etkileşimin de kapısını aralamıştır. Bûsîrî'nin, "Kasîdetü'l-Bürde"si, Tüceybî'nin "Eş'âr fi'n-Nebeviyyât"ı, Abdurrahman b. Sabit el-Miknâsî'nin "Kasîdetü'l-Mevlidiyye"si bu etkileşimin örneklerindedir.¹²⁵ Önemli Endülüs tarihçisi Makkârî de Nefhu't-Tîb adlı eserinin son bölümün-

¹²¹ İbn Merzûk, *el-Müsnedü's-sahîh*, 154.

¹²² Menûni, *Varakât*, 524-525.

¹²³ Devserî, *el-Hayatü'l-ictimaiyye*, 160.

¹²⁴ Menûni, *Varakât*, 537; Devserî, *el-Hayatü'l-ictimaiyye*, 160.

¹²⁵ Menûni, *Varakât*, 532-533.

de peygamberimize övgü anlamında yazılmış çok sayıda şiire yer vermiştir. Bu şiirlerin nakarat kısımları hemen hemen tamamen “*sallû aleyhi ve sellimû teslîmâ*” şeklinde bitmektedir. Burada nakledilen eserlerin müellifleri Endülüs ve Mağribli, daha çok 13-14. yüzyılların müellifleridir.¹²⁶

Sonuç

Yakın coğrafyalarda yaşayan muasır devletlerin çeşitli yönlerden birbirleriyle ilişki içerisinde olmaları ve birbirlerinden farklı yönden etkilenmeleri olağan bir durumdur. Dolayısıyla 13-15. asırlarda Endülüs'te hüküm süren Benî Ahmer (Nasrîler/Gırnâta Sultanlığı) ile Mağrib'teki Merînîler devleti arasında da tabii bir etkileşim süreci yaşanmıştır.

Benî Ahmer ile Merînîler arasındaki ilişkiler, ilk olarak askerî zeminde başlamıştır. Endülüs'teki son ve tek Müslüman güç olan Benî Ahmer Devleti, kendisini Endülüs'ten atmak isteyen Hıristiyanların topraklarını işgal (reconquista) faaliyetlerine karşı koyabilmek için müttefik arayışlarına girmiş ve bunun için öncelikle Mağrib'teki dindaşları olan devletlere müracaat etmiştir. Bu noktada, Vattasiler ve Hafsilerden çok Merînîlerden yakın bir ilgi görmüştür. Bu ilgi de Merînîlerin coğrafi olarak kendilerine daha yakın olması ve ulaşım anlamında da daha kolay ulaşabilecek bir noktada bulunmasının önemi büyüktür. Diğer yanda Merînîlerin de diğer devletler gibi Muvahhidler ardılı olmakla birlikte, kendilerinin bu devletin başkenti Merrakeş'e sahip olmaları, onların uygulamalarını, devlet geleneklerini daha çok sahiplenmeye sevk etmiş olabilir. Zira Endülüs cihadı Muvahhidler tarihinin çok önemli bir parçasını oluşturmuştur. Aynı geleneği sürdürmeye çalışan Merînîler, aynı zamanda bu girişimleriyle kendi meşruiyetlerini de sağlama yoluna gitmişlerdir.

Benî Ahmer ve Merînîler arasındaki yoğun askerî ilişkiler, zamanla hayatın her alanında karşılıklı etkileşime dönüşerek çeşitlenmiştir. Özellikle tüccarlar, ilim adamları ve seyyahlar bu etkileşimin meydana gelmesinde büyük rol oynamışlardır. Bu gruplar ticaret, dinî eğitim ve seyahat gibi saiklerle gittikleri yerlere kendi öz kültürlerini de götürmüşlerdir. Ortaya çıkan bu etkileşim hayatın hemen her yönüyle ilgili olduğu görülmektedir.

¹²⁶ Makkârî, *Nefh*, 7, 432-517.

Sonuçta iki devlet arasındaki askeri işbirliği sebebiyle Müslümanlar, Endülüs'teki siyasî varlıklarını 15. yüzyıl sonlarına kadar devam ettirebilmişlerdir. Müslümanların Endülüs'teki siyasî mevcudiyetleri, Hıristiyanların hedeflerinde hep var olan ve aynı zamanda her fırsatta denedikleri Mağrib'i işgal planlarını da geciktirmiştir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Adnan. Mağrib Medeniyetinin Zirvesi Muvahhidler: Kuruluş Dönemi, Ankara: Araştırma Yayınları, 2011.
- Adıgüzel, Adnan. "Mağrib ve Endülüs'ü Birleştiren Lider Yusuf b. Taşfîn". *İstem* 32 (2018): 231-257.
- Alkaç, Tevabil. *Gırnâta Benî Ahmer Deoleti, I. Yusuf Dönemi (1333-1354)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.
- Aksoy, Hasan. "Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* (2007): Cilt 5, Sayı 9, 323-332.
- Arslan, Şekip. *Hülâsatu târîhi'l-Endelüs*. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1403/1983.
- Atçeken, İsmail Hakkı. "Puvatya (Balâtu'ş-Şühedâ) Savaşı ve Etkileri Üzerine Bir Araştırma". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1999): 243-263.
- Bekrî, Ebû Abdullah b. Abdülaziz b. Muhammed. *el-Mesâlik ve'l-memâlik*. Thk. Cemal Talbe. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Da'vetü'l-Hak. "Abdülhâdî et-Tâzî, Limâzâ 'îdu'l-mevlidi'n-nebevî fi'l-ğarbi'l-İslâmî ve'l-esbâbü'l-letî kânet verâe inşâihi". Sayı: 277. Erişim: 26 Mart 2019, <http://www.habous.gov.ma/daouat-alhaq/item/6549>.
- Da'vetü'l-Hak. "Muhammed Kemal Şebâne, el-Müdünü's-sekâfiyyetü'l-İslâmiyye: Fâs". Sayı: 253. Erişim: 18 Mart 2019, <http://www.habous.gov.ma/daouat-alhaq/item/6549>.
- Devserî, Ahmed Sani. *el-Hayâtü'l-ictimaiyye fi Gırnâta fi asri Deoleti Beni'l-Ahmer*. Abu Dabi: el-Mücme'u's-Sekafî, 2004.

- Düzgün, Osman. "Endülüs'te Ortaya Çıkan Bir Şiir Türü: Muvaşşaha". 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongre Bildirileri (10-15 Eylül 2007, Ankara). *Doğubilim Çalışmaları*. Ed. Zeki Dilek vd. Ankara: Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2009.
- el-Îd, Bekrî. *el-Alâkâtü's-sekâfiyye beyne'l-Endelüs ve'l-Mağrib beyne'l-karn 7-9/13-15*. Yüksek Lisans Tezi, Câmî'atü'l-Akîd el-Hâc, 2015.
- eş-Şek'a, Mustafa. *el-Mağrib ve'l-Endelüs*. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısırî; Lübnan: Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî, 1987.
- Eşbâh, Yusuf, Târîhu'l-Endelüs fî ahdi'l-Murâbitîn ve'l-Muvahhidîn. Trc. Muhammed Abdullah İnan. 2. Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2002.
- Fuâd, Hilâl. *Huttatu meşîhati'l-ğuzât*. Yüksek Lisans Tezi, Kosantîne Mentouri Üniversitesi, 2009.
- Haccî, Abdurrahman Ali. *İslâmî Fetihden Gırnâta'nın Düşüşüne Kadar Endülüs Tarihi*. Trc. Kadir Kınar. 1. Baskı. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2017.
- Hamevî, Yâkut b. Abdullah. *Mu'cemu'l-buldân*, 7 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sâdır, 1977.
- Harekât, İbrahim *el-Mağrib abre't-Târîh*. 3 Cilt. Dâru'l-Beydâ: Dâru'r-Reşâdî'l-Hadîse, 2000.
- Harîrî, Muhammed İsa. *Târîhu'l-Mağribi'l-İslâmî ve'l-Endelüs fi'l-asri'l-Merînî*. Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 1987.
- Himyerî, Muahmed b. Abdülmün'im. *er-Ravdu'l-mi'târ fî haberi'l-aktâr*. Thk. İhsan Abbas. 2. Baskı. Lübnan: Mektebet'ü-Lübnân, 1984.
- Irwing, Washington. *Ahbâru sükûti Gırnâta*. Trc. Hânî Yahya Nasrî. Beyrut: Müessesetü'l-İntişârî'l-Ârabî, 2000.
- İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed b. Abduulah et-Tancî. *Tuhfetü'n-nüzzâr fî garâibi'l-emsâr ve acâibi'l-esfâr*. Thk. Muhammed Abdülmün'im el-Aryân. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Ulûm, 1987.
- İbn Ebî Zer', Ali el-Fâsî. *ez-Zehîretü's-seniyye fi't-târîhi'd-Deoleti'l-Merîniyye*. Rabat: Dâru'l-Mansûr, 1972.

- İbn Ebî Zer'. Ali el-Fâsî. *el-Enîsü'l-mudrib bi ravdi'l-kirtâs fî ahbâri mülûki'l-Mağrib ve tarihu medîneti Fâs*. Rabât: Dâru'l-Mensûr, 1972.
- İbn Haldun Abdurrahman b. Muhammed. *et-Ta'rîf bi İbn Haldûn ve rihletuhû ğarben ve şarken*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Lübânî, 1979.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed. *Kitâbu'l-İber ve dîvânü'l-mübtede' ve'l-haber fî eyyâmî'l-Arab ve'l-acem ve'l-Berber ve men âsarahum min zevî's-sultânî'l-ekber*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2000.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed. *Mukaddime*. Thk. Ahmed Câr. Kahire: Dâru'l-Gadî'l-Cedîd, 2016.
- İbn İzârî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Merrâküşî. *el-Beyânü'l-muğrib fî ihtisârî ahbâri mülûki'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, 4 Cilt. Tunus: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2013.
- İbn Merzûk, Muhammed et-Tilemsânî. *el-Müsnedü's-sahîhu'l-hasen fî maâsiri ve mehâsini mevlânâ Ebi'l-Hasen*. Thk. Maria Jesus. Cezayir: eş-Şeriketü'l-Vataniyye, 1981.
- İbnü'l-Ahmer, Ebu'l-Velîd İsmail b. Yusuf el-Gırnâtî. *Ravdatü'n-nisrîn fî Devleti Benî Merîn*, Rabat: el-Matbaa'tü'l-Mülkiyye, 1962.
- İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasen İzzeddin Ali. *el-Kâmil fî't-târîh*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
- İbnü'l-Kâdî, Ebu'l-Abbas Ahmed b Muhammed el-Miknâsî. *Cezvetü'l-iktibâs fî zikri men halle mine'l-a'lâm medînete Fâs*, 2 Cilt. Rabat: Dâru'l-Mansûr, 1973.
- İbnü'l-Hatîb, Ebû Abdullah Lisânüddîn Muhammed b. Abdullah. *A'mâlü'l-a'lâm fî men bûyia kable'l-ihtilâm min mülûki'l-İslâm*. Thk. Seyyid Kesrevî Hasan. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, 2003.
- İbnü'l-Hatîb, Ebû Abdullah Lisânüddîn Muhammed b. Abdullah. *el-İhâta fî ahbâri Gırnâta*. 5 Cilt. Cezayir: Dâru'l-Emel, 2009.
- İbnü'l-Hatîb, Ebû Abdullah Lisânüddîn Muhammed b. Abdullah. *el-Lemhatü'l-bedriyye fî'd-Devleti'n-Nasriyye*. Thk. Muhammed Mesud Cibrân. Trablusgarp: Dâru'l-Medâri'l-İslâmî, 2009.

- İbnü'l-Hatîb, Ebû Abdullah Lisânüddîn Muhammed b. Abdullah. *Reyhânetü'l-küttâb ve nüc'atü'l-müntâb*. Thk. Muhammed Abdullah İnan. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1981.
- İbnü'l-Hatîb, Ebû Abdullah. Lisânüddîn Muhammed b. Abdullah *Künâsetü'd-dükkân ba'de intikâli's-sükkân*. Thk. Muhammed Kemal Şebâne. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, b.y.
- İmamüddin, Muhammed. *Endülüs Siyasi Tarihi*. Trc. Yusuf Yazar. Ankara: Rehber Yayınları, 1990.
- İnân, Muhammed Abdullah. *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs -el-asru'r-râbi'- nihâyetü'l-Endelüs*. 4. Baskı Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1317/1997.
- İnan, Muhammed Abdullah. *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs-el-asru's-sâlis - asru'l-Murâbitîn ve'l-Muvahhidîn fi'l-Mağrib ve'l-Endelüs*. 1. Kısım. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1990.
- Kalkaşendî, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ali. *Subhu'l-a'sâ fî snâati'l-inşâ*. 14 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1922.
- Kennedy, Hugh. *Endülüs, Müslüman İspanya ve Portekiz'in Siyasi Tarihi*. Trc. Ayşenur Demir. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Le Tourneau, Roger. *Fâs fî asri Benî Merîn*. Trc. Nikola Zeyyâde. Lübnan: Mektebetü Lübnan, 1967.
- Makar, Muhammed. *el-Libâsü'l-Mağribî min bidâyeti'd-Devleti'l-Merînîyye ile'l-asri's-Sa'dî*. Rabat: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1427/2006.
- Makkârî, Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed et-Tilemsânî. *Nefhu't-tîb min ğusni'l-Endelüsi'r-ratîb*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1968.
- Menûnî, Muhammed. *Varakât an hadâirati'l-Merînîyyîn*. Dâru'l-Beydâ: Matba'atü'n-Necâhi'l-Cedîde, 2000.
- Müellifi Meçhul. *Nübzetü'l-asr fî ahbâri mülûki Benî Nasr*. Thk. Ferîd el-Bustânî. Titvân: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1940.
- Nâsrî (Selâvî), Ebu'l-Abbas Ahmed b. Hâlid. *el-İstiksâ li ahbâri düveli'l-Mağribi'l-Aksâ*, 8 Cilt. Dâru'l-Beydâ: Dâru'l-Kitâb, 1955.

- Özdemir, Mehmet. *Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet*. Ankara: TDV Yayınları, 2016.
- Özdemir, Mehmet. *Endülüs Müslümanları Siyasi Tarih*. Ankara: TDV Yayınları, 2016.
- Özdemir, Mehmet. "Muvahhidler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 410-412. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Özel, Ahmet. "Mevlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29: 475-479. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Parlak, Nizamettin. *Endülüs'ün Çöküşü –Benî Ahmer'de Darbeler ve İsyanlar-*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.
- Parlak, Nizamettin. *Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb'in Siyasî Kişiliği ve Tarihçiliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2012.
- Qiyas, Şükürov. *Benî Ahmer Devleti (1232-1492)*. Doktora Tezi, Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2008.
- Razûk, Muhammed. *Dirâsât fî târîhi'l-Mağrib*. Dâru'l-Beydâ: İfrîkiyye eş-Şark, 1991.
- Razûk, Muhammed. *el-Endelüsiyyûn ve hicrâtühüm ile'l-Mağrib zilâle'l-karneyn 16-17*. 3. Baskı. Rabat: Efrîkiyye eş-Şark, 1998.
- Salim, Abdülaziz. *Târîhu medîneti el-Meriyye el-İslâmiyye*. İskenderiye: Müessesetü Şebâbi'l-Câmia, 1984.
- Sercânî, Râğîb. *Kıssatü'l-Endelüs*. 2 Cilt. Kahire: Müessesetü İkra, 2011.
- Tamdoğan, Zehra Gözütok. "Merînîler Dönemi (592-869/1196-1465) Sosyo-Kültürel ve İktisadî Hayat". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.
- Tûhî, Ahmed Muhammed. *el-Mezâhiru'l-hadâra fî'l-Endelüs fî asri Beni'l-Ahmer*. İskenderiye: Müessesetü Şebâbi'l-Câmi'a, 1997.
- Ubûdî, Câsim. "Ganî-Billâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13: 349. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

- Veşerîsî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya et-Tilemsâni. *Mi'yâru'l-mu'rib ve'l-câmi'u'l-Mağrib an fetâvâ ehli İfrîkiyye ve'l-Endelüs ve'l-Mağrib*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mağribi'l-İslâmî, 1981.
- Vezzân, Hasan b. Muhammed el-Fâsî. *Vasfu İfrîkiyyâ*. Trc. Muhammed Haccî, Muhammed el-Ahdar. 2 Cilt. 2. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1983.
- Yiğit, İsmail. *Endülüs ve Kuzey Afrika Devletleri*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2017.